

HAŞİR

﴿ ٥٩ ﴾ سُورَةُ الْحَشْرِ

Bu Haşir suresidir, medenîdir.

Âyetleri - Yirmi dördtür.

Kelimeleri - Dört yüz kırk beştir.

Harfleri - Bin beşyüz otuzdur.

Fasılası - من رب ب harfleridir. ب iki elıkab dadır.

Bikaî Bu Sureye Benî Nadiyr suresi denildiğini de nakl eylemiştir. Buharî ve daha ba'zıları rivayet

etmişlerdir: Saïd İbni Cübeyr demişki İbni Abbasa « سُورَةُ الْحَشْرِ » dedim «

« سُورَةُ بَنِي النَّضِيرِ » di, dedi, İbni Hacer bunun vechini şöyle izzah etmiştir: buradaki haşir

Kıyamet günündeki haşir zann edilmemek için böyle demiş olmalıdır. Çünkü murad Benî Nadîrin

çıkartılmasıdır **اهـ**. Kamûs sahibi Feyruz abadînin Besairde beyanına göre: Haşir esasında bir cemaati

makarr-u me'valarından Nefir suretiyle iz'aç ve ihrac eylemeğe mevzu'dur. Sonra cemaat mülâbesesiyle

cem'etmek ma'nasında isti'mal olunmuştur **اهـ**. Rağîb Müfredatında derki: haşir, cemaati makarlarından,

ya'ni durdukları yerlerinden çıkarıp iz'ac ederek harbe ve emsaline zorlamaktır. Neseînin rivayetinde «

« لَا يُحْشَرْنَ » vardırki kadınlar gazaya çıkarılmazlar demektir, Gerek insanlar hakkında ve gerek

gayrilerinde söylenir. « حَشَرَتِ السَّنَةُ مَالَ بَنِي فُلَانٍ » denilirki Kaht fülân oğullarının

mallarını ellerinden giderdi demektir. Ve haşir ta'biri ancak cemaat hakkında

Sh:»4807

söylenir, netekim Allah tealâ «

﴿وَابْعَثْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ﴾ . ﴿وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً﴾ .
﴿وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ﴾ . ﴿وَحُشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ﴾

« ve « وَالْأَنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ »

» buyurmuştur. Kıyametin vasfında da «

« وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً . » « وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ

» buyurmuştur. Ve « جَمِيعًا . » « وَحَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا »

« . Bu « يَوْمَ الْحَشْرِ » dahi denilir .

Suredeki haşır ise kıyamet günü olacak olan son haşır değil, onun küçük bir nümunesi olmak üzere «

هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ
» âyetinde zikrolunan evveli haşır, ya'ni ilk haşırdır ki Benî Nadir Yehûdîlerinin

çıkarılıb sürülmesidir. İşbu evveli haşırın mânası hakkında müfessirlerin beyanatını İmam Fahrüddini Razi

tefsirinde şöyle hulâsa etmiştir: evvela haşır, bir cemaati bir mekândan diğer bir mekâna çıkarmak

demektir. Buna evveli haşır denilmesinin sebebini beyanda ise bir kaç vecih vardır: birincisi, İbni Abbasın

ve ekser müfessirinin kavlidir: çünkü bu haşır, Ehli kitabın ilk haşırdır, ya'ni bunda ehli kitab Ceziretül

arabdan ilk defa olarak çıkarılmak suretiyle haşrolunmuşlardır. Bundan evvel burada böyle bir zillete

düşmemişlerdi, izzet ve kuvvetleri vardı. İkincisi, Allah tealâ bunların Medineden çıkarılmalarını bir haşır

kılmış ve bunu ilk haşır yapmıştır. Sonraki de Kıyamet haşrı olacaktır. Saat gelince nas Şam tarafına

haşrolunacaklar, orada kıyamet mahşeri olacaktır. Üçüncüsü: bu ilk haşirleri sonraki de Hazreti Ömerin

onları Hayberden Şama sürmesidir. Dördüncüsü, evveli haşir demek ilk harbde ihracları demektir. Çünkü Resulullahın Ehli kitaba yaptığı ilk harbdir. Beşincisi Katada demiştirki bu birinci haşirdir. İkinci haşir, bir ateş nası meşrktan mağribe haşredecek, yattıkları yerde beraberlerinde yatacak, uydukları yerde beraberlerinde uyuyacak, ve demişlerdirki bu ateş gece görünecek gündüz görünmiyektir.

Hasılı bu haşir, Ehli kitabdan Benî nedîr Yehûdîlerinin çıkarılıp sürülmesi vak'asıdır. Ve bu Surenin nüzulüne

Sh:»4808

sebeb de budur. Vak'anın hulâsası şöyle rivayet olunmaktadır: Hazreti Peygamber Sallallâhü aleyhi vesellem Medîneye kudumunda Benî nedîr ile leh ve aleyhinde bulunmamaları esası üzerine bir musaleha ve muahede akdetmişti. Bedr muzafferiyeti olunca: bu zat, Tevrattaki nusret ile meb'us Peygamberdir, bunun bayrağı döndürülmez dediler, Uhud bozgunluğu olunca da şübheye düştüler ve ahidlerini bozdular, resulullaha bir sui kasıdda bulundular ve reisleri Ke'ab İbni Eşref kırk suvari ile Mekkeye gitti, Ebu Süfyan ile yeminleşerek bir ittifak yaptı, Cebrail bunu Resulullaha vahyile haber verdi. Resulullah da Ka'bın süt

biraderi Muhammed İbni meslemeye emretti, o da gitti ka'bı köveyi girdiği bir gece katleyledi, sonra da Resulullah bir alay piyade ile gitti, köylerini muhasara etti, Medînenen çıkın gidin dedi, o sırada Kâ'b için matem tutuyorlardı bizi on gün bırakda felâketimize ağıyalım diye on gün mühlet istediler, müsaade edildi, bu müddet zarfında harb için hazırlığa koyuldular. Abdullah İbni Übey gibi münafıklar da beriden gizlice haber göndererek çıkmayın, çarpışın, çarpışırsanız biz de sizinle beraber size yardım ederiz. Çıkarılırsanız beraber çıkarız diye teşvik ettiler. Yine bu müddet zarfında iki mükâleme teklifinde bulunmak suretiyle Resulullaha iki defa su'ikasd tertibettiler, içlerinden bir kadın müsliman olmuş biraderiyle Resulullaha onlardan evvel gizlice haber yetiştirdi, Resulullah da muhasarayı teşdid buyurdu, nihayet kalblerine korku düştü ve Münafıkların yardımından da ümidi kestiler. Musaleha talebinde bulundular, Aleyhissalâtü vesselâm çıkıp gitmeleri şartından başkasını kabul buyurmadı. Sonunda her üç ev bir deveye silâhtan başka yükletebildikleri metayı yükletip götürmek üzere çıkıp gitmeğe sulh oldular, çokları Şama, Erihaya, Ezreata, ba'zıları Hiyreye, bir kaç hane de Haybere icla olundular. Bırakdıkları mallarını ve silâhlarını Resulullah kabzeyletti. Abdullah İbni Übey onlara

benim maiyyetimde kavminden ve saireden iki bin kişi var onlarla size imdad ederim Kureyza ve

müttefikleriniz gatafan da imdad edecekler diye haber gönderirken ne o, ne kureyza ne de müttefikleri

gatafan hiç biri yardımda bulunmadılar çekiliverdiler. İşte bunun üzerine «

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ
إِلَى ۰۰۰ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

harb ganimetlerinin sureti taksimi hakkındaki ahkâma müteallık âyetler inzal buyurulmuştur. Şöyleki:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
﴿١﴾ سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ
الْحَكِيمُ ﴿٢﴾ هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ
مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ
مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا
وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدَى
الْمُؤْمِنِينَ فَاَعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ ﴿٣﴾ وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ
اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابُ
النَّارِ ﴿٤﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ

﴿فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾

Sh:»4810

﴿٥﴾ مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا
فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ ﴿٦﴾ وَمَا آفَاءَ اللَّهِ عَلَى
رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَكِنَّ اللَّهَ
يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٧﴾ مَا
آفَاءَ اللَّهِ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي
الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً
بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا آتَيْكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ
فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٨﴾ لِلْفُقَرَاءِ
الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا
مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ هُمُ
الصَّادِقُونَ ﴿٩﴾ وَالَّذِينَ تَبَوَّأُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ
يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا

أُوتُوا وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ
شِحَّ نَفْسِهِ فَاُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾

Sh:»4811

﴿١٠﴾ وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا
وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا
لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١١﴾

Meali Şerifi

Tesbih etmekte Allah için Göklerdeki ve yerdeki, hem de azîz hakîm o 1 O ki Ehli kitabdan o küfredenleri

ilk haşriçin diyarlarından çıkardı. Siz çıkacaklarını zannetmediniz onlar da zannettikleri kendilerini Allahdan

koruyacak manialarıdır kal'aları, istihkâmları, fakat Allah onları hesap etmedikleri cihetten bastırdı ve

kalblerinin içine korku düşürdü, öyleki evlerini bir taraftan kendi elleri bir taraftan da mü'minlerin elleriyle

harab ediyorlardı, düşünün de ibret alın ey görececek gözleri olanlar! 2 Ve eğer Allah onlara sürgünü

yazmamış olsaydı lâbüd Dünyada kendilerine azâb edecekti, Âhirette ise onlara ateş azâbı var 3 Çünkü

onlar Allah ve Resulü ile karşılaşmağa kalkıştılar, her kim de Allah ile karşılaşmağa kalkışırsa şübhe yok

Allah « شَدِيدُ الْعِقَابِ » dır 4 Her hangi bir hurma ağacı kesdiniz veya kökleri üzerinde dikili

birakdınızsa hep Allahın izniyle ve o fâsıkları perişan edeceği içindir 5 Allahın Resulüne onlardan tahvil

buyurduğu fey'e gelince siz ona ne at debrettiniz ne rikâb velâkin Allah Resullerini

Sh:»4812

dilediği kimselere musallat kılar ve Allah her şey'e kadirdir 6 Allahın Resulüne kurâ ehalisinden tahvil

buyurduğu Fey'i de Allah için ve Resulü için ve karabet sahibi ve yetimler ve miskînler ve yolda kalmış

kimseler içindir, ki sade içinizden zenginler arasında dolaşır bir devlet olmaya, bir de Peygamber size her

ne emir verirse tutun, nehy ettiğinden de sakının ve Allahdan korkun, çünkü Allah «

شَدِيدُ الْعِقَابِ » dır 7 O fukara muhacirler için ki yurtlarından ve mallarından çıkarıldılar, Allahdan

bir fadıl ve rıdvan ararlar ve Allaha ve Resulüne hizmet ederler, ta onlardır işte sadık olanlar 8 Ve şunlarki

onlardan önce yurdu hazırlayıp iymana sahib oldular, kendilerine hicret edenlere mahabbet beslerler, ve

onlara verilenden nefislerinde bir kaygı duymazlar, kendilerinde ihtiyaç bile olsa iysar ile nefislerine tercih

ederler, her kim de nefsinin hırsından korunursa işte onlardır o felah bulanlar 9 Ve şunlar ki arkalarından gelmişlerdir, Şöyle derler: ya Rabbena bizlere ve önden iman ile bizi geçmiş olan kardeşlerimize mağfîret buyur ve gönüllerimizde iman etmiş olanlara karşı kin tutturma ya Rabbena şübhe yokki sen raufsun rahîmsin 10

1. ﴿سَبِّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ Bütün göklerde ve

Yerdeki şeyler Allahı tesbih ile tenzih etti ve etmektedir. - Onun şanı her türlü lekeden uzak olduğunu ve kirli şeylerin ona yaklaşamayacağını isbat eylemektedir. Onun için her şey onun hukuku uğurunda çarpışır, hepsi onun hizbi onun ordusudur. Bu Surenin bu başlangıçla başlaması hem evvelki surenin âhırine bir hüsni tenasüb hem de zikrolunacak haşr-ü iclâ vak'asında bir haksızlık şaibesi tevehhüm olunmamak ve onun bir temizlik işi olduğuna tenbih edilmek üzere bir beraati istihlâldir.

﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ ve azîz odur hakîm o - azîzdir, ve hiç bir suretle mağlûb edilmek

ihtimali olmyan tam ma'nasiyle azîz ancak odur, bütün izzet onundur. O dilediğine

Sh:»4813

izzet verir, dilediğini tezlil eder « **يَعِزُّ مَنْ يَشَاءُ وَيُذِلُّ مَنْ يَشَاءُ** » dir. Onun için âlemde

her izzet kırılabilir, ancak onun izzeti sahasına tecavüz edilmez, ona karşı gelmek isteyenler akıbet mağlûb

ve makhur olurlar, onunla beraber hakîmdir, yaptığına hikmetle yapar, ba'zan mü'minlere sıkıntı çektirip

kâfirlere bir zaman için meydan verirse onda da bir hikmeti vardır. Nihayet onun hikmet ve izzeti tecelli

eder. 2. ﴿ **هُوَ الَّذِي** ﴾ o azîz ve hakîm olan Allahdır ki izzet ve hikmeti âsarından bir nümune ve

ibret olmak üzere ﴿ **أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ** ﴾ Ehli kitabdan o

küfredenleri - Allahın Resulünü inkâr ve Allah namına verdikleri ahd-ü mîsakı küfr-ü küfran ile nakzedip «

﴿ **ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ** ﴾ âyeti ile beyan olunacağı üzere Allah ve

Resulüne karşı uğraşmaya kalkışan kâfirleri ﴿ **مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ** ﴾ ilk haşırde

yâhud ilk haşır için diyarlarından çıkardı. - Bu küfredenler, yukarıda rivayet olunduğu üzere Yehûdîlerden

ma'hud Beni Nadîr kabilesi idi ki Hayber Yehûdîlerinden Benî Kureyza gibi bir büyük kabîle idi. Bu iki

kabîleye «kâhinân» denir ve Kâhin İbni Harun neslinden oldukları söylenirdi. Ve deniliyor ki

Hatemülenbiyanın hurucuna intizar için Benî İsrâîlden bir cemaat içinde gelmiş Medineye yakın

konmuşlardı, kondukları yer Umrandan halî bir berriyye iken orada muhkem binalar yapmışlar,

siğınmışlardı, âyette kendilerine izafetle « حُصُونَهُمْ » « مِنْ دِيَارِهِمْ » buyurulmasında da buna

işaret vardır. Bekledikleri Resul gelmiş iken küfr-ü küfranda ileri gittikleri için Allahın izzet ve hikmeti onları

ilk haşır olmak üzere yurdlarından çıkardı. Bu, bir küçük Kıyamet nümunesi oldu. Bundan anlaşılır ki bir de

sonraki haşır vardır, o da « وَلَهُمْ فِي الْأَخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ » ile ihtar olunacağı üzere

büyük

Sh:»4814

Kıyametle Âhirette olacaktır. Arada daha ne gibi haşırler olur? Onu da Allah bilir. « لِأَوَّلِ الْحَشْرِ »

de « لَام » ekser müfessirinin kavlince « كَتَبَتْهُ لِعَشْرِ خَلْوَنَ » gibi tevkıt içindir, ilk haşırde

demek gibi olur. Buna göre ilk haşır, ilk harb ma'nasına olmak yakışır. Lâkin ba'zılarının dediği gibi ihracın

gayesini göstermek üzere lââmı ecliyeye olması daha zâhir görünüyor. Bu ihracın sırf Allah tarafından olduğu

tavzih olunmak üzere buyuruluyor ki ﴿ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا ﴾ siz çıkacaklarını

zannetmediniz - demek ki size ve sizin zannınıza kalsaydı çıkamıyacaklardı, o halde siz çıkarmadınız

﴿ وَظَنُوا ﴾ onlar da zannettiler ﴿ أَنَّهُمْ مَانَعْتَهُمْ حُصُونَهُمْ مِنَ اللَّهِ ﴾ ki

kendilerini Allahdan koruyacak manialarıdır siğındıkları hısınları: Kal'aları, istihkâmları - ya'ni Allah

tarafından gelecek azâbdan kendilerini korumak için yalnız o sığındıkları kal'alar, istihkâmlar kâfi gelir,

sade kal'a ve istihkâm yapmakla müdafea maksadı hâsıl olur zannediyorlar ve sırf onlara güveniyorlardı.

Daha evvel kalblerde iyman bulunmak lâzım geldiğini ve Allahın izzetine karşı gelinmek kabil olmadığını

düşünmüyorlardı. Onun için onların zannına da kalsa idi çıkarılmaları mutasavver değildi

﴿فَاتِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا﴾ fakat Allah onlara hesap etmedikleri

cihetten geldi - Ya'ni Allahın emri onları hiç hatır ve hayallerine getirmedikleri cihetten bastırdı -

kalblerinden vurdu. Reisleri Kâ'b İbni Eşrefi kendi konağı içinde güveyi girdiği gece bağteten

katlettirivermekle zaten zayıf olan kuvvei ma'neviyelerini, emniyyet ve itmi'nanlarını perişan etti

﴿وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ﴾ ve yüreklerinin içine müdhiş

korku

Sh:»4815

﴿يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ﴾ evlerini

düşürdü - öyle ki kendi elleri ve mü'minlerin ellerile harab ediyorlardı - Ebu Amr kıraetinde tahribden ranın teşdidıyla «

«يُخْرِبُونَ» okunur - içeriden sokak başlarını kapamak ve müslimanlara sağlam bir şey bırakmamak ve

çıkıp giderlerken alabildiklerini götürebilmek için kendi elleriyle evlerinin dört duvarını yıkıyor kapısını penceresini söküyor, kereste ve eşyalarını tarmar ediyorlar, dışarıdan da mü'minler onların kapamak ihkâm etmek istedikleri yerleri açmak için hücum ediyorlardı. Diğer bir ma'na ile bir taraftan kendilerinin irtikâb ettikleri küfr-ü cinayetleri bir taraftan da mü'minlerin iman ve gayretle hücumları arasında telâşlar içinde kendi evlerinin viran olmasına sebebiyyet veriyorlardı

﴿فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ﴾ ey görecek gözü, anlayacak basireti olanlar bu

vak'ayı, iki tarafın bu hallerini düşünün kendi ahvalinizle mukayese edin de ibret alın, küfrün, gadrin, kalb bozukluğunun Allaha karşı gelip de yalnız esbaba güvenmenin âkıbetindeki fecaati ve iman ile mücahedenin şerefini ve Allahın izzet ve hikmetini gözönüne getirin ve bundan kendi ahvalinize intikal ederek ibret dersi alın da yalnız esbab ve âlâtın kuvvetine güvenmeyin, vazifenizi hulûsi kalb ile Allah için yapıp, bütün tevekkül ve l'tibadınızı tam bir iman ile ancak ve ancak Allaha bağlayın, azîz odur hakîm o. İTİBAR, ibret almak, teaccüb ederek mütte'iz olmaktır. IBRET, Besairde ve Müfredatta mezkûr olduğu üzere müşahede edileni ma'rifetten henüz müşahede edilmiyeni ma'rifete vesile tutulan haleteye denir. Bunun aslı olan

abr maddesi bir halden bir hale geçmek ma'nasına mevzu'dur. Ubur, gerek yüzerek gemi veya hayvan ve gerek köprü gibi her ne suretle olursa olsun suyu ve dereyi geçmektir. Bu münasebetle göz yaşına da aynı'n fethiyle abre denilir. Ibare, söyleyenden dinliylene geçen söz, ta'bir, rü'yanın zâhirinden bâtınına geçmektir. Sair ma'nalar da hep bu intikal ma'nasından müteferri'dir. Binaenaleyh ibret almak diye hulâsa ettiğimiz l'tibar, meşhud olan bir ma'lûma dikkat edip ondan bir meçhulü bilmeğe intikal eylemek demek olur. Bu da usuli fıkıhta kıyas denilen istinbat usulünün ta kendisidir. Onun için fukaha işbu «

فَاعْتَبِرُوا» emrinden kıyasın hücciyetine istidlâl eylemişlerdir. Usuli fıkıh kitaplarında tafsıl ve

münakaşa olunur. İmam Fahrüddini Razi derki: biz Mahsul nam kitabımızda bu âyet ile kıyasın hücciyetine

temessük etmişizdir. Onu burada tafsıl etmiyeceğiz, ancak şunları anlatmamız lâzımdır: l'tibar bir şeyden bir

şey'e ubur ve mücavezet ma'nasından me'huzdur. Onun için göz yaşına Abre denilir. Çünkü gözden

yanağa intikal eyler. Geçide ma'ber, vasıtasına mi'ber denilir, çünkü mücavezet onunla tahsil olunur. İlmî

mahsusa ta'bir denilir, çünkü onun sahibi mütehayyelden ma'kule intikal eder, elfaza ıbarât denilir. Çünkü

ma'aniyi söyleyenin lisanından dinliyenin aklına naklederler. « أَلَسَّعِيدُ مِّنْ أَعْتَبَرَ بِغَيْرِهِ =

Bahtiyar gayrisiyle ibret alandır» denilir. Çünkü onun aklı o gayrın halinden kendi haline intikal eyler. Ve

işte bundan dolayı müfessirler demişlerdir ki: l'tibar, eşyanın hakikatlerine ve delâletleri cihetlerine öyle

nazar etmektir ki o nazarla onların cinsinden diğ̈er bir Őeye ma'rifet hasıl ola. Burada Allah Tealânın itibar ile emrettiği vechin beyanına gelince bunda bir kađ ihtimal vardır: Birincisi, onlar hısinlarına, kuvvet ve Őevketlerine gūvenmiřlerdi, Allah

Sh:»4817

tealâ da onların Őevket ve kuvvetlerini mahv-ü izale etti, sonra da «

فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ» buyurduki bunun hasılı Allahdan başka bir Şey'e itimad

etmeyin demek olur. Onun iđin zâhid, zūhdūne itimad etmemeli çūnkū onun zūhdū Belamın zūhdūnden

daha çok olmaz. Âlim de ilmine itimad etmemeli, İbni Râvendiyeye bak, kesreti mūmaresesine rađmen nasıl

oldu? Doğrusu kimsenin hiç bir Şeyde Allahın fadl-u rahmetinden başkasına itimadı doğru değildir. İkcinci:

murad, insana, gadrin, kūfrūn, nūbūvete ta'nın akıbetini tanıtmaadır. Çūnkū o Yehūdiler gadr ve kūfūrlerinin

Őeâmetiyle bela ve celaya dūřtūler, mū'minler bundan ibret alır, measiden sakınırlar, buna karřı Őoyle bir

itiraz edilebilir: bu itibar sahih olabilmek iđin «onlar gadr ve kūfrettiler de ta'zib olundular ve bu azâba

sebeb ancak onların gadr-ū kūfūrleri oldu» Diyebilmemiz lâzım gelir. Halbuki būyle denilmek tarden ve

aksen fasiddir. İtiradı yoktur: Çūnkū bir çok Őahıs gadr-ū kūfretmiřtir de Dūnyada ta'zib olunmamıřtır.

İn'ikâsi da yoktur, çünkü Peygamber ve Eshabı dahı bir takım mihnetlere ma'ruz olmuşlardır. Halbuki bu mihnetler onların din ve amellerinde bir kötülüğe delâlet etmez. Bu suretle bu illet tarden ve aksen fâsîd olunca o itibar ve kıyas fâsîd olmuş olmazmı? Bir de asılda sâbit olan hüküm onların evlerini kendi elleri ve mü'minlerin elleriyle harab eder olmalarıdır. Bunu gadr-ü küfr ile ta'lil edecek olursak her gadr ve küfredenin evini kendi eli ve mü'minlerin eliyle tahrib etmesi lâzım gelir. Bunun böyle olmadığı malûm olunca da bu itibarın sahih olmadığı anlaşılazmı? Cevabı: asılda sâbit olan hukmün üç mertebesi vardır: birisi, evlerinin kendi elleri ve mü'minlerin elleriyle tahribi, ikincisi, ondan eamm olarak Dünyada azâb, üçüncüsü, ondan da eamm olarak mutlak azâbdır. Gadr-ü küfr edenlere azâb ise mutlak azâb olması haysiyyetiyle münasib olur. Onun tahrib

Sh:»4818

veya Dünyada katl veya Âhırette olması hususları ise adîmüleserdir. Ya'ni illette müessir olan husus değildir. Şu halde kıyasın hasılı şuna raci' olur. Gadir, küfür ve tekzib edenler mutlak azâb olunurlar. Bu azâb Dünyadamı âhırettemi? İkisindemi, bu cihetlerin bilhassa ta'yini itibarda matlûb değildir. Gadir ve küfür mutlak azâba lâıyk ve münasibdirler. Bu suretle bilirizki gadr-ü küfür azâba sebebdır. Onlar husule

geldimi mutlak azâb husule gelir, gerek Dünyada gerek âhirette. İşte kıyas ve itibar bu suretle takrir

olunduğu taktirde itiraz sakit olub kıyas vechi sahih üzere tamam olur **اهـ**. Netekim bu ma'na ve sebep şu

âyetlerle ayrıca ihtar olunarak buyuruluyorki 3.

﴿وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ﴾ ve eğer Allah onların üzerlerine o

celayı yazmamış olsaydı - CELA, icla gibi müteaddi de lâzım da olur. Aslında keşfi zâhir ya'ni ap açık

açmak, açılmak, açıklık, açığa çıkarmak veya çıkarılmak demek olan celvden cela, bir kimsenin veya

cemaatin yerinden yurdundan her hangi bir sebeble dedirgin edilerek uzaklaşması veya uzaklaştırılması

demekdirki yurdu açık kalmış, kendisi açığa çıkarılmış olur. Biz sırasına göre nefiy, icla, teb'id, tehcir,

sürgün, açılma, açığa çıkarılma, tezikme, teziktirme ta'birlerini kullanırız. İşte Allah tealâ o kâfirlerin öyle

yurtlarından tezikmelerini takdir etmiş, üzerlerine yazmış olmasaydı **﴿لَعَذَابُهُمْ فِي الدُّنْيَا﴾**

her halde kendilerini Dünyada ta'zib ederdi - katil, esaret gibi daha acı bir azâb ile mübtelâ ve muazzeb

kıldıkları ona nisbetle bu sürgün felâketli bir azâb değil, bir lütuf ve müsaade sayılır. Netekim sonra bununla

ıbret almıyan Benî kurezanın eli silâh tutanları i'dam edildiler. Onlar haddi zatında böyle bir azâba

müstehakk idiler, fakat Allah tealâ onlara Dünyada bu sürgünü takdir buyurmuş olduğu için nefislerine

bir

Sh:»4819

azâb yapmadı ﴿وَلَهُمْ فِي الْأَخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ﴾ maamafih onlar için Âhirette

ateş azâbı var. - Ya'ni Cehennem azâbı var. Dünya azâbından kurtulsalar bile Âhret azâbından

kurtulmazlar öyle azâba mustahıktırlar. 4. ﴿ذَلِكَ﴾ bu - azâba istihkakları ﴿بِأَنَّهُمْ﴾ şu

sebebledirki ﴿شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ Allaha ve Resulüne karşı şıkak yapmağa, cephe

alıp karşılaşmağa kalkıştırlar ﴿وَمَنْ يُشَاقَّ اللَّهَ﴾ her kim de Allaha karşı şıkak yapmağa

kalkışırsa ﴿فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ şübhe yokki Allah şedidülıkabdır. - Pek şiddetli

ıkab yapar, Dünyada yapmazsa Âhirette yapar, Dünyadaki ikab geçse de Âhiretteki geçmez.

Mü'minlerin harb esnasında yaptıkları tahribata gelince: Rivayet olunuyorki Resulullah Benî Nadîrin

Büveyre nam mevki'deki hurmalıklarının kesilmesini ve yakılmasını emretmişti, kâfirler, Ya Muhammed!

dediler sen bizi arzda fesaddan nehyediyorsun, şimdi bu hurma ağaçlarını kesmek ve yakmak ne oluyor?

Bu müslimanların ba'zılarının da içini gıcıkladı, kimisi değerlilerini kesiyor. Kimiside iyilerini kıyamayıp

değersizlerini kesiyordu, şu âyet bunun hakkında nazil oldu: 5. ﴿مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ﴾ her

hangi bir line kesdinizse - LÎNE, birçoklarının kavlince mutlaka hurma ağacı demektir. Aslı levinden müştak

livne olup yası dîme gibi vavdan münkalibdir. Cem'inde lun ve elvan denilir. İbni Abbas Hazretleri ve daha bir takımları acve, ya'ni balçık hurma denilen kısımdan maada hurma envainına denildiğini söylemişlerdir.

Ebû Ubeyde acve ile Bernî bulunmıyan çeşid elvan

Sh:»4820

hurmalar demiştir. Sevrî, « الْكَرِيمَةُ مِنَ النَّخْلِ », hurma ağacının en değerlisi demiş, Ca'feri

Sadık Hazretlerinden acve, Esm'e'iyden de dekal diye nakledilmiştir. Ba'zıları da yaî olup yumuşaklık ma'nasına lînden müştakk olduğuna kail olmuşlardır. Çünkü cem'inde liyen ve liyan dahi gelmiştir.

Yumuşaklık ma'nası dolayısıyla ağaç dalları diye tefsir edenler de olmuştur. Buna nazaran lîne mutlak yaş

ağaç ma'nasına ta'mîm olunmak da mümkündür. Çünkü hurma ağacı demek olduğuna göre de hükmün

delâleten umumu vardır. Hasılı harb esnasında her hangi yaş bir ağaç kestinizse

﴿أَوْ تَرَكَتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا﴾ yâhud kökleri üzerinde dikili bıraktınızsa

﴿فَبِإِذْنِ اللَّهِ﴾ hepsi Allahın izniyledir. ﴿وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ﴾ bu izin de o

fasıkları perişan etmek içindir - fesad için değildir. 6.

﴿وَمَا آفَاءَ اللَّهِ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِنْهُمْ﴾ Allahın Resulüne onlardan ifâe buyurduğu

mala gelince - İFÂE feyi kılmak, ya'ni fey' olmak üzere, verme, havâle etmek demektir. Feyi de lügatte rücu'

ya'ni dönmek, çevrilmek ve dönen gölge ma'nalarına masdar ve ism olur. Ragıb derki: Feyi ve fie haleti

Mahmudeye rücu'dur. « فَأَءِ الظِّلُّ حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ » ta'biri bundandır.

Gölgeye de ancak döndüğü zaman feyi denilir, hakkında meşakkat lâhik olmiyan ganimete de feyi

denilmiştir. Şer'an da feyi, küffarın emvalinden Müslimanlara dönen ganimet ve harac gibi varidat demektir.

Ebû Hafs Ömeri Neseî « طَلَبَةُ الطَّلَبَةِ » nam eserinde feyi ile ganimeti şöyle ta'rif etmiştir: Feyi,

küffarın emvalinden ganimet ve harac kabîlinden Müslimanlara raci' olandır. Ganimet Müslimanların

kâfirlerden aldıkları maldır **أَه**. Bunun zâhiri fey'in ganimetten eamm olmasıdır. Âlûsînin zikrettiği

vechile ba'zı Şafiî kitablarında fey' ile ganimeti şöyle farketmişlerdir. Feyi, kıtal ve iycafi hayl-ü rikâb

olmaksızın küffardan husule gelen maldır. Cizye, ticaret oşrû

Sh:»4821

ya'ni gümrük, ve kıtal olmaksızın sulh oldukları veya iki ordu karşılaşmaksızın korkudan bırakıp açıldıkları

ve riddet üzere ölen veya katledilen mürteddin ve varissiz ölen zimmî veya muahid veya müste'minin

bıraktığı mallar gibi; ki kıtalden veya karşılaştıktan sonra olan ganimettir. Ganimet, harbî ve aslî olan

küffardan kıtal ile husule gelendir, iki ordunun tekabülü ve bizim tarafımızdan iycaf da kıtal hükmündedir.

Bizim Eshabımızdan ya'ni Hanefiyeden de farkı tasrih edenler vardır. Demişlerdir ki ganimet, harb kaim

iken küffardan kahr-ü galebe ile alınandır. Hükmü Sûrei Enfalde geçen «

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ

Feyi ise harb bittikten ve dâr, dâri islâm olduktan sonra onlardan alınandır. Hükmü, tahmîs olmaksızın hepsi

müslimînin maslahatlarına sarfolunmaktadır **اه**. Bu fark, Hidaye ve şerhlerinde de mezkûrdur. Demek olur

ki feyi ta'biri ganimetten eamm olmağa beraber ona mukabil olarak da istilâ olmuştu.. Şu halde ifâe

mutlaka feyi denilen bir irca' ve tahvil yapmaktır. Ganimet, ahkâmı Sûrei Enfalde «

« قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ » ve «
وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي
الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ

beyan olduğu gibi burada da daha geniş olan feyi ahkâmı ondan farklı olmak üzere hususî ve umumî

birer suretle beyan olunacaktır. EVVELÂ, « منهم » den murad iclâ olunan kâfirlerdir ki Benî nadîrdir.

Onlardan Resulullah'a ifâe de bırakmış oldukları menkul ve gayri menkul malların fey' olmak üzere

Resulullahın kabzına ve hükm-ü tesarrufuna geçirilmesi demektir. Resulullah evvelce onların sahibi

olmadığı halde bunun iade ve irca' ma'nasını tazammun eden ifae ta'biriyle ifade edilmesi emvalin hakikî

sahibi Allah Tealâ olmak t'ibariyle o malların Allaha karşı şikaka kalkışan o kâfirler yedinde bulunuşu sanki

ğâsıb yedinde bulunuşu gibi haksız olduğu ve binaenaleyh onların Allah tarafından

Sh:»4822

kabz-u tesellümüne en salâhiyyetdar olan merci' de Allahın Resulü olmak lâzım geleceği ve onun için ona

teslim evvelki sahibine iade mahiyetinde bulunduğu nüktelerini iş'ar eyler. Ve işte böyle muharib kâfirlerin

mü'minlere ganimet olarak geçen mallarında da hep böyle bir iade ma'nası vardır. Çünkü Allah Tealâ

insanları « وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ » buyurulduğu üzere

kendisine ibadet ve kulluk etmek için yaratmış, malları da taat ve kulluğa tevessül edilmek için halk

buyurmuş olduğu cihetle onlara lâyük olanlar âsiler değil, muti' olan kullardır. Bu nükteye mebni husulünde

fazla meşakkat çekilmiyen ganimete ve harac ve cizye gibi varidata şer'an feyi itlak olunmuştur. Ragîbin

ba'zılarından nakline göre buna feyi denilmesi, gölge ma'hasına olan fey'e teşbih ile dünyanın en şereffi

a'razı olan malın geçici bir gölge gibi olduğuna tenbih içindir. Netekim şâir:

أَرَى الْمَالَ أَفْيَاءَ الظَّلَالِ عَشِيَّةً demiş

ve إِنَّ الدُّنْيَا كَظَلٍّ زَائِلٍ

Demıştir اهـ . Benî Nadîr emvali husulünde fazla meşakkat çekilmiyen ganimet kabîlinden bir fey'

olarak kalmıştı, Eshab bunu Bedirde olduğu gibi Sûrei Enfal âyeti ahkâmı mucebince tahmîs olunarak

mütebakısı taksim olunacak sanmışlardı. Bu âyetle bunun bilhassa Resulullah'a âid bir fey' olduğu beyan

olunarak buyuruluyor ki: Allahın o celâ ile perişan ettiği o kâfirlerden fey' olarak Resulüne iade buyurduğu

mala gelince ﴿فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ﴾ siz ona ne at

oylattınız ne rikâb - iycaf, depretmek, yürek oynaması gibi hareket ettirip muztarib kılmak ve atı yâhud

deveyi vecîf denilen hızlı yürüyüşle yürütmek, akın etmek ma'nalarına geldiğinden

müfessirinin

Sh:»4823

ba'zısı hareket ettirip yormak, ba'zısı da vecîf denilen seri' yürüyüşle yürütmek diye tefsîr etmişlerdir. Kamus

mütercimi vecîf, at ve devenin bir gûna yürüyüşüne denir. Murad silke silke yürümesidir ki linke kalkmak

ta'bir olunur, menzil beygiri gibi, der. Merkeb gibi binilir demek olan rikâb da deve hakkında şayı'dir. Hattâ

rakib ta'biri bile devede galibdir, Ata binene faris denilir. Netekim biz de süvari dediğimiz zaman ata bineni

anlarız. Benî Nadîrin karyeleri Medineye iki mil mesafede olduğundan oraya sadece piyade olarak

gidilmiş, yalnız Resulullah Lif yularlı bir merkebe binmişti ve fazla bir kıtal de cereyan etmemişti.

﴿وَلَكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رَسُولَهُ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ﴾ ve lâkin Allah Resullerini dilediği

kimselerin üzerine musallât kılar - gönüllerine korku düşürür hukmünü yürütür

﴿وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ ve Allah her şey'e kadirdir. - Dilediğini yapar, ba'zan

zâhirî vesaitle ve alât ile yapar. Ba'zan da mücerred izzetiyle hiç umulmiyacak muvaffakiyyetler bahşeder.

Ki Benî Nadîrin basît bir mahasara ile korkarak çıkıp gitmek üzere sulh olmaları da böyle olmuştu, onun için

malları da tarafî ilâhîden bu âyet mucebince bilhassa Resullaha ait olmak üzere tahsis buyurulmuştur.

Sonra Fedek arazisi de böyle Resulullahın hassası olmuştu. Onun için ba'zıları bu âyeti Fedek hakkında

nâzil oldu sanmışlar ve çünkü Beni Nadîr muhasara olundu ve mukatele edildi, Fedekte ise bunlar olmadı

demıştır. Lâkin bu kavi, sahih haberlere muhaliftir. Beni Nadîrde olan kıtal de ehemmiyetsizdir. Buharî,

Müslim, Ebu Davud, Tirmizî, Neseî ve saire şöyle rivayet etmişlerdir: Hazreti Ömer radiyallahü anh

demıştirki: Benî nadîr emvali, Allah tealânın Resulüne ifâe buyurduğu ve Müslimanların ne hayl ne rikâb

iycaf etmediği

Sh:»4824

feyiden idi ve Resulullahın hassası idi. Ondan ehlinin bir senelik nefakasına sarf eder, mütebakısını de silâh ve hayvanat ile Allah yolunda hazırlanmak için kıldırı. Dahhâk da demiştirki: hassaten Resulullahın idi muhacirîne isar buyurdu da onlara taksim etti, Ensare ondan bir şey vermedi, ancak Ebuducane Semmâk İbni hurşe ve Sehl İbni Hüneyf ve Haris İbni Simme üç zata verdi, çünkü ihtiyacları vardı **اه**. Sa'd ibni muaze de İbni Ebil Hakikın bir kılıcını vermişdiki aralarında o kılıcın şöhreti vardı.

Bilhassa onlardan dönen fey'in hükmü böyle, sairlerinden olan fey' nasıl olacak? Denilirse 7.

﴿ مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى ﴾ Allahın Resulüne kura

ehalisinden ifâe buyurduğu fey' -Ba'zıları bu fey'i hali harbde alınan ve hükmü surei Enfalde beyan olunan ganimetten maada gibi telakkı etmişlerse de İmam Ebi Yusûfün kitabül haracında tafsilten rivayet ettiği üzere Hazreti Ömer harben feth olunan Irak arazî ve ehali hakkında ganaimini taksim taleb eden Zübeyr, Bilâl ve Selmani farisî ve saire gibi zevata karşı şurayı Eshabda bu âyetlerle istidlâl ederek gelecek mü'mînler de dahil olmak üzere umum Müslimanların menafı namına ehlinin hür ve erazının yedlerinde erazı haraciyye olarak ibka edilmesi hususuna ikna' etmiş olması bunun gerek ganimet ve gerek harac ve

ciziyeye gibi küffardan alınan alelumum hasilâta şamil olduğunu gösterir, Ya'ni feth edilen küffar karyeleri

ehalisinden Resulullah'a irca' olunan gerek ganimet ve gerek harac ve vergi gibi alelumum varidat

﴿فَلِلَّهِ﴾ da Allah için ﴿وَلِلرَّسُولِ﴾ ve Peygamber için

﴿وَلِلَّذِينَ الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ﴾ ve ona

karabet sahibi

Sh:»4825

olanlar ve öksüzler ve yoksullar ve yolda kalmış kimseler içindir. - Bunun zâhiri altı sehmi olmasıdır. Onun

için Ba'zıları demiş ki fey' altı sehmi yapılır. Allah sehmi, Ka'benin vesair mescidlerin umranına sarf olunur.

Ba'zılarına göre ise İbni Abbastan ve Hasen İbni Muhammed ibni Hanefiyyeden rivayet edildiği üzere

Allahın zikri mücerred ta'zîm ve teyemmün içindir. Allah ve Resulünün sehmi bir olmak üzere beş sehmi

yapılır. Diğer ba'zıları da ganimet gibi humsü beş sehmi yapılır, Çünkü aleyhissalâtü vesselâm humsü

böyle taksim ederdi, kalan dört humsü de münasib gördüğü vechile sarf eylerdi demiştir. Şafînin kavli

cedîdidir. Bunun doğrudan doğru «

وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِلَّذِينَ

« الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ » âyetine benzediği göze

çarpar. Fakat orada humûs tasrih olduğu halde burada tasrih olunmamış, hüküm, külle nisbet edilmiştir.

Binaenaleyh ganimetin humsü alınıb beş sehm üzerine sarf olunursa da her fey'in de humsü alınmak lâzım

gelmez. Onun için Hanefiyye, ganimetten maada olan feyilerin tahmisi iycah etmiyerek bu, ve bundan

sonraki âyetlerin gösterdiği vechile ehemmi mühimme takdim edilerek umum müslimînin mesalihına sarf

olunmasına kail olmuşlardır ki burada zikrolunanlar en mühimini teşkil eder. Resulullahın sehmi hayatında

bil'icma' kendisine aid olup ondan kendinin ve iyalinin nefakasına sarf ve ba'zı zevcelerinin bir senelik

meünetini iddihar eder, bâkısını de müslimînin mesalihına sarf eylerdi. Vefatından sonra ise Hanefiyyece

ayrıca ifrazı lüzumu sakit olmuştur. Çünkü Hülefaı Raşidîn bu suretle amel etmişlerdir. Ve onlar ise Allahın

dininde ümenasıdır. Ve çünkü müştak bir sıfat olan Resul vasfı üzerine hüküm, mebdei olan risaletin

ılliyyetini iktiza eder, ondan sonra ise Resul yoktur. İmamı Şafiden bir kavle göre ondan sonra imama

sarfolunur. Çünkü Resulullahın tebligatına ücret tevehhümünden daha uzak olmak için onun

istihkakı

Sh:»4826

risaleti ile değil, imameti ile ta'lil olunmak gerektir. Şafiiyenin ekserisine göre Resulullahın vefatından sonra humsi humüs sehmi mesalihü müslimîne sarfolunurki seddi sügur, kuzatı bilâd, Ulûmi şer'iyye ve alâti ile meşgul olan ulema ve taleb ve eimme ve müezzinîn ve müslimanların umumî menfeatlerine müteallık işleriyle meşgul olup da kesbine çalışamıyan sair kimseler ve bunlara mulhak olarak kesibden aciz bulunanlar bu cümledendir. Malın genişliğine ve darlığına göre l'ta imamın re'yine müfevvazdır. Ehem, mühimme takdim olunur. Hepsinin ehemmi seddi süğurdur. Sahih bir hadisi şerifte: «

مَالِي مِمَّا آفَاءَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِلَّا الْخُمْسَ وَالْخُمْسُ مَرْدُودٌ عَلَيْكُمْ

= Allahın size ifâe buyurduğu feyiden bana ancak humüs vardır, o humüs de yine size reddolunur. Ya'ni sizin mesalihınıza sarf olunur» buyurulması da bunun mesalihü müslimîne sarfını gösterir. Şu kadarki bu ma'na sehmi Resulün hayatta olduğu gibi ayrıca ifraz olunarak sarfına sadık olabileceği gibi, Hanefiyyenin dediği vecihle diğer sehmlere zammolunarak onlarla beraber sarfı suretinde de sadıktır. İkincisi, zil'kurbâ sehmi, bundan murad Resulullah'a yakınlığı bulunan Benu Haşım ile Benu Muttalibdir. Zira Resulullah bunlara sehim vermiş, bunların liebeveyn biraderleri Abdî Şems oğullarına ve zürriyyetinden Osmana ve Lieb biraderleri Nevfele vermemiştir. Ebu Davud ve daha başkaları senediyle Saiyd İbni müseyyebden rivayet etmişlerdir. Demiştir ki: Cübeyr İbni mut'im radiyallahü anh bana haber verdi de dediki Hayber günü olduğu vakit Resulullah sallallâhü aleyhi vesellem zevilkurbâ sehmini Beni Haşım ve Benî Muttalibe koydu.

Benî Nevfel ile Benî Abdi şemsi bıraktı, bunun üzerine ben ve Osman İbni Affan radiyallahü anh gittik

Resulullah'a vardık, Yaresulâllah! dedik: şunlar Benî Haşim, Allah tealânın seni onların içinde koyduğu

mevzi'den dolayı biz onların fadlını inkâr etmeyiz. Fakat ihvanımız Beni Muttalibin

Sh:»4827

fadlı nedirki onlara verdin de bizi terkettin, halbuki karabetimiz birdir cevaben aleyhissalâtü vesselâm «ben

ve Benu Muttalib cahiliyyede de islâm'da da ayrılmayız biz ve onlar şey'i vahidiz» buyurdu ve parmaklarını

birbiri arasına geçirdi. Bu cevap ile Resulullah bu babda yakınlıktan murad yalnız karabet yakınlığı değil,

nusrat yakınlığı olduğuna ve cahiliyyede onların kendisine muvafakat ve mü'anest ile nusratlarına işaret

buyurmuştur. Çünkü o vakit nusrati kıtal olamazdı. Binaenaleyh biz ve onlar bir şey'iz buyurulması siyer

kitablarında meşhur olduğu vechile Kureyş,, Benî Haşime ne alış veriş ne de münakeha yapmamak üzere

boykotla hicran ilân ettikleri vakit onların Peygamberle beraber ş'be dahil olduklarına işaret oluyordu. Bu

sebebledirki kıtala kadir olmıyan zürriyyetleri dahi istihkakta dahildirler. İşte Resulullah'a karabetten murad

kendilerinden bu nusreti sabıka tehakkuk etmiş olan karabet olduğu ve Haşim oğullarıyla Muttalib

oğullarının bir kalb ile hareket eden bir vücud gibi cahiliyyede ve islâm'da kendisiyle beraber olup böyle bir

karabete sahip bulduklarını beyan buyurmuş. Bunun için âyette de cemi' sıygasiyle zevilkurbâ

denilmeyip müfred olarak zilkurbâ buyurulmuştur. İmamı Şafî ve imam Ahmed İbni Hanbel demişlerdirki

Benî Haşim ve Benî Muttalibden olan (Zevilkurba) ye humsün humsü verilir. Fakırları ve zenginleri müsavî

olur. Aralarında « لِّلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَّيْنِ » taksim olunur. Müzenî ile Sevrî de, bunda

erkek ve dişi müsavî olur, uzağa da yakına da verilir demişlerdir. Âyetin ıtlakının zâhiri de budur. İmam

Malike göre ise İmamın re'iyine müfevzdir. Dilerse aralarında

Sh:»4828

taksim eder, dilerse ba'zısına verir ba'zısına vermez, dilerse daha mühim olduğu takdirde diğerlerine verir

de onlara vermez. Bizim eimmei Hanefiyyenin muhtarına gelince: Hidaye ve etrafında tafsıl olduğu üzere

Zülkurbâ, hadîs ile Benî Haşim ve Benî Muttalibe mahsustur. Şu kadarki onlara mustakıl bir sehim vacib

değildir. Ancak fakırlarına, yetimlerine, ibni sebîllerine verilir ve bu sınıflardan olanlar diğerlerine takdim

olunurlar. Çünkü Resulullah onlara zikrolunduğu üzere nusratı sabıka ile vermiş ve buyurmuştur ki: ya

ma'sere benî Haşim!

إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى كَرِهَ لَكُمْ غَسَّالَةَ النَّاسِ وَأَوْسَاحَهُمْ وَعَوَّضَكُمْ

مِنْهَا بِخُمْسِ الْخُمْسِ = ey ma'şeri Benî Haşım! Allah tealâ sizler için nasın yıkantılarını ve

kirlerini, ya'ni zekat ve sadekalarını iğrenç gördü ve onun yerine size humsı humsi verdi. Bu hadîs, bir

sehme delâlet etmekle beraber sadekat karînesiyle ı'tanın illeti fakrolduğunu iş'ar eder. Onun için

Resulullâh zamanında nusrat ile verilmişse de vefatından sonra sakit olup fukaraya verilmiştir. Hulefai

Raşidînin dördü de onlara ayrıca bir sehim çıkarmadılar, humsü ancak bir sehim yetimlere, bir sehim

miskînlere, bir sehim de ibni sebîle olmak üzere üç sehme taksim ettiler, Hazreti Alinin hülefai selâseye

bazı mesailde muhalefeti olmakla beraber o da hılâfetinde bu hususta muhalefet etmedi. Onun için imamı

Şafînin dediği gibi sehme kail olurdu diye edilen rivayet sahih olsa bile hılâfetinde onların re'yine rucu'

ettiğine haml olunmak lâzım gelir. Bunların istihkakı böyle karabetten başka fakr illetiyle muallel olunca

âyette ayrıca zikredilmelerinin faidesi nedir? Denilirse bunun faidesi onların fakîr olanlarına sadaka halâl

olmadığı cihetle o kabîlden buna da istihkakları olamayacağı gibi bir tevehhümü defetmektir. Maamafih

ahbar tettebbü' edilince bu babda bir hayli ihtilâfat görülüyor, bu cümleden olmak üzere hulefanın onlara

fakîr-ü ganiy seçmiyerek verdiklerine delâlet eden haberler

de yok değildir. Ehli Beytin muhtârı da budur. İbni Hümam Fethülkadirde derki: Ebu Davudda Saiyd ibni Müseyyebden şöyle mervidir: Cübeyr ibni mu'tım radiyallâhü anh bize tahdîs etti ki Resulullahı sallallâhü aleyhi vesellem ne Benî Abdi şemse ne de Benî Nevfele humüstan bir şey taksim etmedi, netekim Benî Haşime ve Benî Muttalibe taksim ediyordu. Ebu Bekir de humsü Resulullahın taksimi gibi taksim etti, şu kadarki Peygamberin verdiği gibi Resulullahın akribasına vermiyordu, Ömer ise veriyordu, ondan sonrakiler de veriyordu. Bu rivayette Ömerin verdiği zâhiren fakr kaydı görülmüyor. Bir de Ebu Davudun Abdurrahman İbni Ebî leylâdan şöyle bir rivayeti vardır. Hazreti Aliyi işittim diyorduki ben ve Abbas ve Fatime ve Zeyd ibni harise Hazreti Peygamberin (Sallallâhü Aleyhi Vesellem) huzurunda toplandık, ben, Yaresulallah re'y buyurursan beni şu humüsten hakkımıza memur etsen de senin hayatında onu taksim etsem ki sonra kimse bana münazea etmesin, re'y buyurursan bunu yap dedim yaptı, ben de onu Resulullahın hayatında, sonra da Ebû Bekrin velâyetinde taksim ettim, nihayet Ömerin senelerinden son sene ona bir çok mal geldi, bizim hakkımızı ayırdı, sonra onu bana gönderdi, ben de bu sene bizim gınâmız var. Müslimînin ise haceti var onu onlara sarf eyle dedim, o da öyle yaptı. Ömerden sonra da kimse beni ona çağırmadı, Ömerin yanından çıktıktan sonra Abbasa rastgeldim «Ya Ali, bu sabah sen bizi bir şeyden mahrum ettin ki artık bize reddolunmaz» dedi, dâhî bir adam idi **أهـ**. Bunda da İtanın fakr ile takyidi yoktur, nasıl olur ki Abbas verilenlerden idi ve fakr ile muttasıf olmamıştı. Bununla beraber Hâfız

Münzîrî

Sh:»4830

bunun zayıf olduğunu söylemiş ve demiştir ki Cübeyr İbni Mu'tim hadîsinde Ebû Bekir zevilkurbaya taksim

etmemiştir, Ali hadîsinde ise taksim etmiş, Cübeyr hadîsi sahihtir, Ali hadîsi sahih değildir **اه**. İbni

Hümam bunların naklettikten sonra da şöyle der: Hulefai raşidînin zevilkurbaya vermedikleri itikadına göre

itîmadı vacib olan şudur ki âyette « **ذِي الْقُرْبَىٰ** » masrifi beyandır. Mezhebde olduğu gibi istihkak

değildir. Yoksa Aleyhissalâtü Vesselâmdan sonra Hulefanın onları men'etmeleri caiz olmazdı çünkü

karabet sahipleri Cahiliyyedeki nusreti müvazire ile takyid olunmuşlarsa da onlar Aleyhisselâtü Vesselâm

dan sonra duruyorlardı, binaenaleyh verilmek vacib olurdu, mâdem ki vermemişlerdir demek olur ki murad

onların mahalli sarf olduklarını beyandır. Ya'ni zikrolunanlardan her biri bir masrifi, hattâ bunlardan

meselâ yalnız ebnaî sebîle veya yalnız yetimlere verilmek gibi bir sınıfa iktisar caizdir. Tuhfede bu üç bizim

indimizde humsün mesarifidir alâ-sebîlil'istihkak değildir, Hattâ sadekatta olduğu gibi bunlardan yalnız bir

sınıfa sarfedilse caizdir diye mezkûrdur. Bu kavil, İmam Malik kavline yakındır. Fakat imam Ebû Yusûf

(rahmetullahi aleyh) Kelbîden, Ebî Salihten, İbni Abbastan «radıyallahü anhüma» rivayet etmiştir ki humüs

Hazreti Peygamberin ahdinde beş sehim üzerine taksim olunurdu, Allah ve Resulü için bir sehim, zilkurba için bir sehim, yetimler için bir sehim, mesakîn için bir sehim, İbni Sebîl için bir sehim, sonra Ebû Bekir ve Ömer ve Osman ve Ali, radiyallahü anhüm üç sehim üzerine taksim ettiler: Bir sehim yetamâ için, bir sehim mesakîn için, bir sehim de İbni Sebîl için. Kelbî ehli hadîs indinde taz'if edilmiş ise de bu rivayetin sıhhatini gösteren iki rivayet de vardır: Tahavî, Muhammed İbni Huzeymeden, Yusûf İbni Adîden, Abdullah İbni Mübarekten, Muhammed İbni

Sh:»4831

İshakdan şöyle rivayet eylemiştir. Muhammed İbni İshak dedi ki, Ebû Ca'fere, Ya'ni Muhammed İbni Aliye sordum: Ne dersin dedim: Hazreti Ali radiyallahü anh nasın işi başına geçip İrakta icrayı velâyet ettiği sıra zevilkurba sehminde ne yaptı? Dedi ki vallahi o da Ebû Bekir ve Ömer yoluna sülûk etti, O halde dedim: siz nasıl oluyor da o söylediğinizi söylüyorsunuz? Ha, vallahi dedi: Onun ehli ancak onun re'yinden sudur ediyorlardı, öyle ise dedim: Onu ondan ne men'etti? Dedi ki vallahi Ebû Bekir ve Ömerin siyretine muhalefette aleyhine söylenilmeyi mekruh gördü, **اهـ**. Demek ki Hazreti Ali dahi dahil olduğu halde Hulefai raşîdinin zevilkurbaya ayrıca bir sehim vermediklerinde ihtilâf edilmemiş, ehli beyt dahi bunu ı'tıraf

eylemiştir. Eshabdan bu hususta başka bir muhalefet eden de rivayet edilmediği için sehmin ademi vücubu icmaî bir mahiyet almıştır. Şübhe edilmemek lâzım gelir ki Hazreti Ali evvelki re'yinin savab olduğunda musırr olsa idi hilâfesinde onun hilâfını yapması caiz olamazdı, Bu lâekal halin iycahına göre o sehmin sukutunu kabul etmek ve binaenaleyh diğer hulefanın re'yine rücu' eylemektir. Bununla İmamı Şafî'nin müşarünileyh Ebû Ca'fer Muhammed İbni Aliden rivayet ederek istidlâl eylediği şu habere cevab da verilmiş oluyor: Demiştir ki: Hazreti Alînin humüste re'yi ehli beytinin re'yi idi, lâkin Ebû Bekir ve Ömere muhalefet etmeği mekruh gördü ve demiştir ki ehli beytin dunünde icma' da olmaz **اهـ**. Çünkü bunda Hulefai erbeanın sehim vermedikleri rivayeti hem ehli beytten Muhammed Bakır, hem imamı Şafî Hazretlerince dahi müselleme ve musaddaktır. O halde bu noktada münakaşaya mahal yoktur. SANİYEN Hazreti Alinin Hazreti Ebî Bekir ve Hazreti Ömere muhalefeti mekruh gördüğü ve onun için bu mes'eleda kendi

Sh:»4832

re'yini tatbık etmeyip onların siyretine sülûk ettiği de müselleme ve musaddaktır. Şu halde onlara muhalefeti mekruh görmek de onun son re'yi demek olur. Binaenaleyh onun re'yinden ayrılmadıklarını söyleyen ehli

beytinin dahi onun mekruh gördüğünü mekruh görmeleri ve evvelki re'yinden rücu'unu kabul etmeleri ve

Hazreti Aliyi kendi vicdan ve itikadınca haklı bildiği müstehıkları haklarından menedip bir korku ile tekiyye

perdesine bürünmüş bir mükreh mevkiinde farzetmekten çekinmeleri ıktıza eder. SALİSEN, ehli beytin

dûnünde icma' olmayacağı sözü esasen doğru olmakla beraber müşarünileyh Muhammed İbni Ali

Hazretleri Tahavî rivayetinde geçtiği vechile ehli beytin ancak Hazreti Alînin re'yinden sudur ettiklerini

söylemiş, Hazreti Alinin de muhalefeti mekruh görüp Ebû Bekir ve Ömerin siyretlerine sülûk ettiğini beyan

eylemiş olduğundan asıl ve metbu' olan Hazreti Alinin muhalefetten çekinmesiyle icma' fıl'en tamam olup

tâbî' olan fûruun ayrıca hukmü olmamak ve binaenaleyh buna Ehli beytin dunünde bir icma' denmemek

lâzım gelirdi ki bütün bunlar ayrıca bir sehmin ademi vücubu hakkında Hanefiyye eimmesinin kavlini te'yid

eyler. Şunu da unutmamak lâzım gelir ki Hulefâi erbeanın zevilkurbaya ayrı bir sehim vermediklerini

söylemek onların istihkaklarını büsbütün nefyeylemek demek değildir. Ancak bu istihkak için fakr-ü hacet

gözetilerek nusreti sabıkası olan karabet ehli takdim olunmuştur. « لَدَى الْقُرْبَى » da lâm istihkakta

zâhirdir. Yetamâ ve Mesakîn ve ibni sebîlin lâmsız olarak bunlara atfı da hepsinin de istihkak sebebi bir

olduğuna karîne demektir. Bu sebebin fakr olduğu da «

كَيْ لَا يَكُونَ دَوْلَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ » ta'lili ile ayrıca ihtar olunmuştur. Şu

halde bunların dördünü de bu sebeble bir istihkaka tâbî' tutarak dört veya üç veya bir kalem olmak üzere

taksim caiz olmak ve halin iktizasına ve malın müsaadesine göre sureti sarfi

Sh:»4833

imamin re'yine tafviz olunmak nazmın üslûbuna en muvafık olan ma'na olur. Ancak Hulefai Raşidîn üç

kalem üzere taksim etmiş olduklarından mezhebi Hanefide bu ihtiyar olunmuş İbni Hümamın naklettiği

üzere Tuhfede bir kalemin cevazı da gösterilmiştir. Yalnız Tuhfenin «

لَا عَلَى سَبِيلِ الْإِسْتِحْقَاقِ» demesi cümlesinden istihkakı nefiy ma'nasına

anlaşılmamalıdır. Zira «lâm» mecmuunda bir istihkakın sübutuna delâlet etmekten halî değildir.

YETAMÂ: dan da murad fukarasıdır. Yetim: babası olmiyan çocuktur, islâmı ve fakrı şarttır. Zira yetim

ta'biri haceti müş'ır olduğu gibi « كَى لَآيَكُونُ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ » ta'biri

de bu şartlara delâlet eder. Babası olmamak, babanın vefatiyle de nesebin nefyile veya zinadan doğmakla

da olabilir, Onun için nesebi menfi olan da, veledi zina da yetim ta'birinde dahildirler. Lekît ise babası

olmadığı tehakkuk edemiyeceğinden mesakîn de dahil olmak gerektir. MİSKÎN, hiç bir şey'e malik olmiyan

bîçare yoksula denir. Yoksulluktan durgun bir hale gelmiş demektir. Bir kavle göre de kifayet mîkdarı malı

olmıyana denir. Kamusta fakr maddesinde fakîr ile miskînin farkına dair bir tafsıl vardır ki Okyanusta mütercim şöyle der. Ehli Arabiyye fakîr ile miskîn beynini farkedeler, ba'zıları dediler: Fakîr şol kimsedir ki seddi remak edecek kut-ü gıda bulur ola, miskîn ise asla bir nesnesi olmıya; ve indelba'z fakîr muhtac, miskîn de, zelîl ve hakîre denir. İmamî Şafiî aleyhirrahme demiştir ki fukara götürüm ve muk'ad olup aslâ hırfet ve san'atleri olmıyanlara, kezalik hırfet ehli olup da hırfeti havaici zaruriyyesini idare eylemez olanlara denir. Mesakîn de şul kimselere denir ki hırfetleri varsa da ıyâlinin nefakasına muğni olmamakla suâl eder olalar. Yâhud fakir, kifayet mıkdarı maişeti olana ve miskîn asla nesnesi olmıyana denir.

Sh:»4834

Indelba'z da bil'akîs miskîn, hali fakîrden ahsen olana denir. Bir kavle göre de ikisi beraberdır ki züğürt ve geda olana denir. Bir de fakîr omurga kemikleri kırılmış olana denir. Şarihin beyanına göre asıl fakr bu ma'naya mevzu'dur **اهـ**. Hanefiyyece meşhur olan evvelki ma'nadır. Ya'ni fakîr, nisâba malik olmıyan, miskîn ise hiç bir şeyi olmayıp fakîrden daha düşgün olandır.

İBNİ SEBÎL, yolda kalmış yolcu demektirki memleketinde mal ve milki olsa bile yolda herhangi bir sebeble ihtiyaca düşmüş kalmış bulunur. Bu âcizin fikrinde lekîl olan çocuklar da bu ma'nada dahil olmak gerektir. Bu sınıflara sehimleri doğrudan doğru kendilerine veya velîlerine verilmek yâhud kabil olduğu surette onunla bir varidat menbaı te'min olunarak gallesi verilmek hususlarından haklarında enfa' olanı yapılmak üzere sureti sarf da İmamın re'yine muhavvel olmalıdır.

Feyiden bunlara, ya'ni zülkurbâ, yetâmâ, mesakîn ve İbni sebîle böyle hissa verilmesinin sebep ve hikmeti ise şöyle beyan buyurulmuştur:

﴿كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ﴾ tâ ki o fey, yâhud mal sizden

yalnız zenginler arasında bir devlet olma - dalın zammıyla dulet yahud feth ile Devlet servet, baht, cah,

galibiyet gibi insanlar arasında gâh şuna, gâh buna devreder, sevindirici ni'met ve hâlete denilir. Kisaî ve

Basra huzzakı demişlerdir ki: feth ile Devlet, zamm ile mülkte, zamm ile dule, kesrile milktedir. Yâhud zamm

ile malda, feth ile nusret ve cahdadır. Müberred gibi ba'zıları da demişlerdir ki: zamm

ile

tedavül eden şey'in ismi, feth ile tedavül ma'nasına masdardır. Ragıb gibi ba'zıları da ikisinin bir ma'naya

geldiklerini söylemişlerdir. Aşere kiraetlerinin hepsinde dalın zammiyle okunmuştur. Şu kadarki çoğu dalın

zammiyle beraber tayı mansub okuyub « يَكُونُ » ve haber yapmışlar, Hişam ile Ebu Ca'fer ise dalı

mazmum teyi merfu' okuyarak isim yapmışlardır. Evvelkinde gösterildiği üzere « يَكُونُ » fi'li nakıs,

ikincide fi'li tamm olup «sizden yalnız zenginler arasında bir Devlet olmaya» mealinde olur. Evvelkinde «

يَكُونُ » nün tahtinde müstetir ismi « مَا » ye raci' « هُوَ » olduğu için bu cümle doğrudan doğru malî ve

iktisadî bir düstur olup siyasî rejimi dolayısıyla ifade eder. İkincisinde ise « يَكُونُ » de zamir

olmadığından doğrudan doğru siyasî bir düstur olup malî ve iktisadî usulü dolayısıyla göstermiş olur.

Evvelkine göre ma'na: Allahın Resulüne ehli kuradan ifâe buyurduğu bu ganimet ve feyi, yalnız içinizden

gânimîn gibi iş başında bulunanlar arasında paylaşılıp da mal munhasiren zenginler arasında tedavül

eden bir servet olmamak ve binaenaleyh İslâm Devleti cahiliyyede olduğu gibi yalnız zenginlere istinad

eden bir Devlet olmayıp fukarayı da doğrudan doğru alâkadar eden bir Devlet olmak için onlara da

zikrolunduğu üzere sınıflarına göre Allah için birer hissa veriniz.

İkinciye göre ma'na: sizden yalnız zenginler arasında bir Devlet olmamak ve binaenaleyh mal yalnız

zenginler arasında dönen bir servet halinde kalmamak için fey'i münhasiren ganimeti alan ve iş başında bulunanlar arasında paylaşmayın da zikrolunduğu üzere fukara ve muhtacın sınıflarına da Allah için birer hissa veriniz.

Lâkin yalnız zenginler arasında bir Devlet olmasın derken herkesi canı istediği gibi her işe karışıp da ihtilâle de sebebiyyet verilmemek için buyuruluyorki

Sh:»4836

﴿وَمَا آتَيْكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ﴾ onunla beraber Peygamber size her ne verdiyse onu

ahzedin - ya'ni feyiden her ne nasîb verdiyse alın ve her ne emir verdiyse tutun

﴿وَمَا نَهَيْكُمُ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾ ve nehy ettiğinden vaz geçin - almayın dediğini almayın,

yapmayın dediğini yapmayın ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ﴾ ve Allahdan korkun-da Allahın ve Peygamberin

emirlerine karşı gelmekten ve birbirinizin hakkını yemekten, Devlete hıyanet eylemekten sakının, fey'i

maddî ve ma'nevî, dünyevî, uhrevî korunmak için takva ile sarfedip israftan ve Allahın azâbına düşmekten

korunun ﴿إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ çünkü Allah şedidülıkabdır. - İkab edince çok

şiddetli ikabeder. Netekim nankör Benî nadîr kâfirlerinin haşr-ü celâsında bunun ibret alınacak bir

nümunesi geçmiştir.

Bu âyette bu emirler gösteriyorki fey'in hepsi Allah tealâ tarafından Resulüne muhavveldir. Zenginlere

mahsus bir devlet olmamak için zikrolunduğu üzere fukaraya hissa verilerek onu taksim etmek dahi «

وَمَا آتَيْكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ» mucebince ona müfevvardır. Ülü'emre itaat de onun

getirdiği emirlerden olduğu için burada dahil olmak lâzım gelir. Zira bu emir, feyi hakkında nâzil olmakla

beraber müfessirinin tasrih ettikleri gibi mazmunu her emre şamildir. Şu rivayetler de bunu te'yid eyler:

Buharî, Müslim, Ebu Davud, Tirmizî ve daha başkaları tahrir etmişlerdir: İbni Mes'ud Radiyallâhü anh

demiştirki «

لَعَنَ اللَّهُ الْوَاشِمَاتِ وَالْمُتَوَشِّمَاتِ وَالْمُتَمَصِّصَاتِ وَالْمُتَفَلِّجَاتِ
لِلْحُسْنِ الْمَغْيِرَاتِ لِحَلْقِ اللَّهِ

= Allah şu kadınlara la'net etmiştir: veşm yapanlar, yaptırınlar, yüzünün tüylerini yolanlar, seyrek dişli güzel görünmek

Sh:»4837

için dişlerinin arasını yontan sırtkanlar, Allahın yarattığını değiştirenler». Bu söz Benî Esedden Ümmü

Ya'kub namında bir kadının kulağına erişti ki Kur'ân okur anlardı, İbni Mes'ud Hazretlerine gitti işittim ki sen

şöyle şöyle demişin dedi. Müşarünileyh, ben Peygamberin la'net ettiği kimselere neye la'net etmiyeceğim?

O Allahın kitabında var, diye cevap verdi, kadın ben Mushafın iki kabı arasında ne versa okudum, onu

bulmadım, dedi, müşarünileyh de dediki: eğer okudunsa bulmuşundur: Allah tealânın «

«وَمَا آتَيْكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا» buyurduğunu

okumadın mı? Kadın evet dedi, müşarünileyh de «işte Hazreti Peygamber Sallallâhü Aleyhi vesellem

onlardan nehyetti» cevabını verdi. İmamı Şafî Hazretlerinden de merviydirki: «bana istediğinizi sorun,

Allahın kitabından ve Peygamberinin sünnetinden size haber vereyim» demişti, bunun üzerine Abdullah

İbni Muhammed İbni Hârûn: ihramdaki bir adamın Zünburu öldürmesi hakkında ne dersin? Dedi, İmamı

Şafî de cevabında «Allah tealâ «

«وَمَا آتَيْكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا» buyurdu, ve

bize Süfyan İbni Uyeyne, Abdulmelik İbni Ömeyrden, o rib'iy İbni hırâştan, o Huzeyfe İbnilyaman

radiyallahü anhten tahdis eylediki Resulullah Sallallâhü Aleyhi vesellem «

«اِقْتَدُوا بِالَّذِينَ مِنْ بَعْدِي أَبِي بَكْرٍ وَ عُمَرَ = benden sonrakilere Ebubekre

Ömere iktida edin» buyurdu, ve yine sufyan İbni uyeyne, Mis'ar İbni keddandan o, Kays İbni müslimden o,

Tarık İbni Şıhabdan, o, Ömer İbni hattab radıyallâhü anhten bize tahdis eylediği: Hazreti Ömer Zünburu

öldürmeği emretti dedi. Ya'ni Hazreti Ömerin emrine iktıdayı Peygamber emretti, Peygamberin emrini

tutmayı da Allah tealâ kitabında emretti, o halde Hazreti Ömerin emrini tutmak Allahın emri iktızasındandır.

Bu istidlâl

Sh:»4838

«Amrin emri o âmirin âmirinin amirinin emridir» suretinde matviy bir mukaddimei ecnebiyye ile yapılmış bir

kıyasi müsavat değildir. Doğrudan doğru kübrâ olan «

« وَمَا آتَيْكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا » nassından

mefsulünnetayic tarikıyle bir istintacdır. Allah ve Resulünün emirlerine muhalif olmiyan ülül'emre itaat

kaziyyesi de «

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي
الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ

» âyeti mucébince mensustur. Bir hadîsi şerifte de Resulullah «

أَرْبَعٌ إِلَى الْوَلَاةِ الْفَيْءِ وَالصَّدَقَاتِ وَالْحُدُودِ وَالْجُمُعَاتِ = dört

şey velâyet sahiblerine aiddir: feyi, sadekalar, hudud, cum'alar» buyurmuş olduğunu Keşşaf tefsirinde surei

Cum'ada nakletmiştir. Fıkhi Hanefîden Hıdayede ve etrafında şöyle tafsiyl olunmuştur. İmam bir beldeyi

anveten, ya'ni kahren feth ettiği zaman muhayyerdir dilerse onu Resulullahın hayberde yaptığı gibi

beynelmüslimîn taksim eder, taksim olunan araziye oşür vazeyler, çünkü ibtidaen müslime tavzıftır. Ve

dilerse Hazreti Ömerin Irak sevadında yaptığı ve Eshabın da muvafakat ettiği vecihle ahalisini hür olarak

erazi ve mallarında ibka edip üzerlerine cizye, ya'ni şahsî vergi ve araziyelerine harac vazeyler. **اه**. Ki

bu cizye ve harac da bu âyette mevzuı bahsolan feyidir. İndelhanefiyye bu tahmis olunmıyarak hepsi başka

memleketin korunması olmak üzere mürtezikanın maaşı, ya'ni devletçe muvazzaf asker, âmilîn, hukkâm ve

ılmıyye ve eimme ve müezzinînin iaşesi ve sair umuri nafi'a ve hayriyye gibi mesalihi müslimîne sarfolunur.

Bunlardan anlaşılır ki yalnız ganimetten maada olan cizye ve harac gibi fey'in değil «

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ

vacib olan ganimetin humsünden maada mütebakısının dahi taksimi hususlarında «

كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ

Resulullahın ve ona tebean imamülmüslimînin bir hakkı hıyarı vardır. Ancak imamın bu ihtiyarı keyfi

olmayıp müslimînin hacetlerini ve devletin istikbalini takdir

yolunda ciddî bir icthad kaydı ile meşrut olduğunu dahi fukaha beyan eylemişlerdir. Bu noktaları tenvir

zımında masrifleri biraz daha tafsıl ile buyuruluyor ki: 8. ﴿لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ﴾ o fukara

muhacirler için - Sahib Keşşaf der ki: Bu yukarıki « لَدَى الْقُرْبَىٰ » ve ma'tuflarından bedeldir.

Ma'na, Peygamber Sallâllahü aleyhi vesellem hakkında dahi sadık olmakla beraber «

لِللَّهِ وَالرَّسُولِ» den bedel yapmaya mani' olan şudur. Allah tealâ «

وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ» kavliyle Resulünü fukaradan çıkarmıştır. Resulullah fakîr ta'biriyile

yad olunmaktan yüksek tutulur اهـ . Zilkurbâda fakrî şart koşmayanlar ise bunu yetamâ ve mesakîn ve İbni

sebîlden bedel veya beyan yapmışlardır. İbni Münîr yalnız mesakînden bedel yapmak istemiş İbni Atıyye de

demiştir ki « لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ » «

الْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنِ السَّبِيلِ » kavlini beyandır. Lâmi cerrin tekrar olunması

matekaddem onunla mecrur olduğu için bunun onlardan bedel olduğu tebeyyün etmek içindir اهـ . Lâkin

«lâmın» tekrarı Keşşafın kavlinde daha zâhirdir. Bunun için Şafî olan sahib Keşif, Keşşafın dediği gibi «

لَدَى الْقُرْبَىٰ » ve ma'tuflarından bedel olmasını ihtiyar etmiş ve ancak « لِلْفُقَرَاءِ » bir kayıd

değil, muhacirînin halindeki vakı beyan ve ziyade ihtisaslarını isbattır. «

لِللَّهِ وَالرَّسُولِ وَلِلْمُهَاجِرِينَ » denilmiş gibidir diye bir te'vil yapmıştır. İbni Cerîr tefsirinde

bunun «

كَيْ لَا يَكُونَ مَا آفَاءَ اللَّهِ عَلَى رَسُولِهِ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ
مِنْكُمْ وَلَكِنْ يَكُونُ لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ
كَيْ لَا يَكُونَ الْخ

rivayet olunduğu üzere Hazreti Ömerin beyanatına ve bu âyetlerle istidlâline nazaran bunun bedel olmayıp

mütebakı mesarifi beyan siyakında bir istînaf

Sh:»4840

olmasını tercih eylemiş ve buna tearruz eden kimse görmedim demiştir. Bize de bunun «

وَاتَّقُوا اللَّهَ « emrine teallûku daha yakın görünüyor ki «

فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لِأَجْلِ الْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الْخ

Bu surette geçen feyi âyetlerinin ikisine nazaran da bunların masrif oldukları ehemmiyetle iş'ar edilmiş

bulunur. Netekim evvelki âyet mucebince Resulullahın hassası olan Benî nadîr emvalinden muhacirine

taksim ettiğine ve ensardan yalnız üç kişiye verdiği dair rivayet de geçmişti. «

وَمَا أْتِيَكُمْ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا « kavlindeki îta'

ve nehyin her iki feyiden eamm olduğu da anlatılmıştır. Bu fukara muhacirler şu sıfatlarla da tavsıf

olunmuşlardır: ﴿الَّذِينَ﴾ Onlar ki ﴿أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ﴾

yurdlarından ve mallarından çıkarılmışlardır. -Müşriklerin tazyıkı üzerine din uğurunda evlerini, barklarını,

mallarını milklerini bırakıp çıkmışlar ve fakır değilleri iken fakre ma'ruz olmuşlardır. Halleri, gayeleri şudur:

﴿يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا﴾ Allahdan bir fadıl ve rıdvan isterler - FADL,

Dünyadan rızık, Âhırette Cennet sevabı, RIDVAN, « وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ » buyurulduğu

üzere hepsinden büyük olan rızauallah ﴿وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ ve Allah ve

Resulüne nusret, ya'ni dinine hizmetle yardım ederler ﴿أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾ işte

onlar, ya'ni böyle bu güzel vasıflarla muttasıf olanlardır ki sadıklardır. - Kavillerini filleri ile isbat eden sıdk-u

sadakatte rüsuhu olan özü sözü doğru vefakâr kimselerdir. İymanlarını, Allaha ve Resulüne sadakatlerini

fi'len mücahedeleriyle isbat etmişlerdir. İbni CerİR Katadeden şöyle rivayet eder: bu muhacirler diyarlarını

ve mallarını, ehillerini ve aşiretlerini terk edip Allah ve Resulünü sevdikleri

Sh:»4841

için çıkdılar, şiddetli sıkıntılar içinde bulunmakla beraber islâmı ihtiya ettiiler, hattâ bize anlatılmıştır ki adam

vardı açlıktan belini tutmak için karnına taş bağladı, yine adam vardı kış günü örtüsüzlükten çukurda yatarı **اه**. İşte bunlar içinde buldukları Dünya lezzetlerini feda edip din aşkı ile, Allahın fadl-ü rıdvanına iman neş'esiyle böyle şiddetlere, sıkıntılara tahammül ve Allaha ve Resulüne nusret yolunda mal ve canlarıyla mücadele ederek imanlarındaki sadakati f'ilen göstermiş zatlardır. Onun için ikabı şedit olan Allahdan korkmalı bunların haklarını gözetmeli de fey'i zenginler arasında paylaşdırmayıp Peygamberin emrini tutmalı bu sadık fakîrlere hissa vermelidir.

9. **﴿وَالَّذِينَ﴾** ve şunlarki - bunlardan murad Ensardır. Bunun rabtında üç vecih söylenmiştir.

Birincisi «muhacirîn» üzerine ma'tuf olmasıdırki en racih olan da budur. Bu surette bunların da muhacirîn

gibi feyiden hakları olduğu anlatılmış olur. İkincisi « **أُولَئِكَ** » ye ma'tuf olmasıdır. Bu surette onlara

sadakatte iştirâkleri tasrih edilmiş, fey'e iştirâk hakları delâleten anlatılmış olur. Üçüncüsü ma'tuf olmayıp

«vav», istinafiyye, « **الَّذِينَ** » mübteda', « **يُحِبُّونَ** » haber olmaktır. Bu surette evsaf ve ahlâkı

memduhaları ayrıca bir i'tina ile müstekillen anlatılmış ve fey'e istihkakları tasrih olunmamakla beraber bu

evsaf dolayısıyla delâleten yine ifade edilmiş olur. Çünkü üç takdirde de iysâr ile medih, esas i'tibaiyle bir

istihkak veya salâhiyyetin sübutünü ifade eder. Yoksa bir hak ve salâhiyyet bulunmayan yerde kendi

hakkından feragatle aharı tercih demek olan iysârın bir ma'nası olmaz.

Bunların evsafında buyuruluyorki ﴿تَبَوُّوا الدَّارَ وَالْأَيْمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ﴾

onlardan evvel yurdu hazırlayıp iymana sahib

Sh:»4842

oldular - تَبَوُّوا الدَّارَ وَالْأَيْمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ gibi hazırlamak ve hazırlanmak ma'nalarına geldiği

gibi bir de تَبَوُّوا bir mekâna, bir konağa konmak, tezevvüc etmek ve bir yeri meb'e ittihaz eylemek

ma'nalarına da gelir. Meb'e dahi konacak menzil, konak, yurt demek olduğu gibi rahimde yavru yatağına da

denir. Burada bundan istiare olması da belîğ bir ma'na olur. DAR, esasen etrafına hudud çevrilen ve her

türlü süknâ levazimini ihtiva eden büyük konak veya yurt ve vatan demektir. Burada «eddar» dan Murad'da

iyman karinesiyle darı islâmdır. Bunların muhacirlerden evvel tutunup hazırladığı ilk darı islâm, ehli islâmın

ilk barındığı ve islâm medeniyetinin ilk inkişafa başladığı Medineimünevvere olduğundan müfessirin bunu

Medîne diye tefsir etmişlerdir. İlk önce Ensarı kiramın Medînei münevvereyi islâm ve iymana hazırlamaları

üzerinedirki Resulullah ve sair muhacirîn oraya hicret edip birleştiler ve bu sebeble ona Darülhicre,

Arzullah, Medîne, Taybe, Tayyibe namları dahi verildi. Surei Ahzabda geçtiği gibi eskiden ona veya

bulunduğu mevkie Yesrib denilirdi. Medîne kelimesi de medeniyet yeri, büyük şehir ve memleket demek

olduğu ma'lûmdur. « وَأَلِيمَانَ » «dar» e ma'tuftur. İbni Atıyyenin dediği gibi mefuli ma'ah olmasıda

güzel bir vecihtir. Bu surette bazılarınin dediği gibi « عَلَفَتْهَا تَبْنًا وَمَاءً بَارِدًا » kabîlinden

olmak üzere « وَأَخْلَصُوا إِلَى الْإِيمَانِ » gibi bir fil takdirine hacet kalmaz. Muhacirîn içinde

Ensardan evvel iman etmiş olanlar bulunduğunda şübhe yoksa da ıyman ile Medîneyi ihzar etmek

ı'tibariyle Ensar, mukaddem olduğu cihetle « مِنْ قَبْلِهِمْ » buyurulmuştur. Maamafih burada «

مِنْ قَبْلِهِمْ » onların hicretlerinden evvel demek olabileceği gibi ıyman emn-ü emandan ifal olmak da

melhuzdur. Bu suretle Ensar, Muhacirînin hicretinden evvel Akabe biy'atiyle vatanları olan Medîneyi darı

islâm yapmak üzere te'min edip ıymana sahib oldular ﴿يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ﴾

Sh:»4843

kendilerine hicret edene mahabbet ederler - başta Peygamber olmak üzere hicret eden o sadıkları gerek

zengin ve gerek fakîr severler, bu vechile sadakatlerini ibraz ederler

﴿وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا﴾ ve onlara verilenden

göğüslerinde bir hacet duymazlar - ya'ni muhacirlere gerek feyi ve gerek saireden herhangi bir şeyden

dolayı gönüllerinde bu bize gerekti, bizim buna ihtiyacımız vardı gibi içlerine batacak bir kaygu, bir teessür

duymazlar. ﴿وَيُؤْتُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ﴾

kendilerinde bir açıklık ya'ni bir ihtiyac olsa bile nefislerine iysâr ederler - burada iysârın mefulü

hazfedilmiştir. Binaenaleyh muhacirîn yahud da eamm olmak muhtemeldir. Ya'ni muhacirînin yâhud

alelittlak mü'min kardeşlerinin ihtiyacını kendilerininkinden daha müessir, daha üstün tutarak onları

nefislerine takdim ve tercih ederler. Ki ahlâkın, tok gözlülüğün en yükseğidir. Netekim Resulullah Benî

Nadır emvalinden muhacirîne taksim etmiş ve Ensardan ihtiyacı bulunan üç kişiden maadasına vermemiş

ve buyurmuş idi ki: Dilerseniz emvalinizden ve diyarınızdan muhacirîne pay verirsiniz bu ganîmette de

onlara iştirâk edersiniz ve dilerseniz diyarınız, emvaliniz sizin olur bu ganîmetten pay almazsınız. Bunun

üzerine Ensar, hem mallarımızdan ve diyarımızdan onlara taksim ederiz hem de ganîmeti onlara iysâr

eyleriz, onda kendilerine müşareket de etmeyiz dediler. Müfessirînin bir kısmı sebebi nüzulün bu olduğunu

söylemişlerdir. Bundan başka, Buharî, Müslim, Tirmizî, Neseî ve daha ba'zıları Ebû Hüreyreden şöyle

rivayet etmişlerdir: Resulullah'a bir adam geldi, ya Resulullâh « أَصَابَنِي الْجَهْدُ » zaruret beni

musab kıldı. Ya'ni açıktan dermansız kaldım, dedi. Resulullah Sallâllahü aleyhi vesellem haremlerine

haber gönderdi, onların yanlarında hiç bir

Sh:»4844

şey bulunmadı, Bunun üzerine aleyhissalâtü vesselâm: «Bu adamı bu gece müsafir edecek bir adam yok mu ki Allah ona rahmet buyursun» dedi. Derhal Ensardan bir zat ki rivayetin birinde Ebû Talha denilmiştir, kalktı «ben ya Resulâllah» diye cevap verdi, hemen o adamı alıp evine götürdü, zevcesine de Resulullahın müsafirine ikram et diye tenbih etti, kadın «vallahi benim nezdimde sabiyyenin aزیğından başka bir şey yok» dedi, o halde dedi «kız çocuğı akşam yemeğı istediğı vakit onu uyut, kandili de söndürüver, Resulullahın müsafiri için biz bu geceyi aç geçiştiriverelim» dedi ve öyle yaptı, sonra o müsafir sabahleyin Resulullaha vardı, bu gece Allah fülân ve fülândan acib hoşnud oldu, dedi, Allah tealâ da haklarında bunu indirdi: «وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ». Hâkim ve İbni Merduye ve Şuabda Beyhekî dahi İbni Ömer radiyallahü anhüma hazretlerinden şöyle rivayet etmişlerdir: Resulullahın ashabından bir zata bir koyun başı hediye edildi, o da «kardeşim fülân ve iyâli buna bizden daha muhtacdır» dedi, ona gönderdi, o diğeri birine, o da diğeri birine bu suretle tam yedi ev dolaştı nihayet yine evvelkine döndü geldi, bunun üzerine «

وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ» nâzil oldu, Bunlar yalnız

sebebi nüzul hakkındaki rivayetlerdir. Yoksa Ensarın ve Eshabın böyle nice iysâr misalleri vardır. Hattâ Ensardan iki zevcesi bulunanlar zevcesi olmiyan muhacirlerin evlenmesi için zevcelerinden birini terk bile etmişlerdi. Yermûk vak'asında şehidler içinde son nefesine gelmiş yaralıların kendilerine verilen bir yudum suyu bile yanında inliyen arkadaşından, arkadaşına nasıl iysâr edip dolaştırdığı tarihî vaki'anın kudsiyeti Akifin Safahatında ne güzel tasvir edilmiştir.

﴿وَمَنْ يُوَقَّ شُحَّ نَفْسِهِ فَأَوْلَىٰكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ her kim de nefsinin

şuhtundan, ya'ni hırsından, kıskançlığından, nekesliğinden korunursa işte onlardır ki felâh bulanlardır. -

Sonunda

Sh:»4845

her mahzurdan kurtulup her mürada irenlerdir, bu tezyil hem ahlâkî bir seadet düsturu, hem de Ensarın ve onların ahlâklarına imtisal edenlerin medhiyle haklarında bir tebşirdir.

ŞUHH, nefsin, behillik, nekeslik, hasislik dediğimiz hırs ve kıskançlık huyudur ki buhl bunun

fı'liyyatındaki tezahürüdür. Ya'ni nefiste bir garîze olması haysiyyetiyle şuhh, fı'len men'e de buhl denilir.

Ragıb bunu, âdet haline gelmiş hırs ile buhl diye ta'rif etmiştir. İbni münzirin Hasenden rivayetine göre buhl

insanın elindekini kıskanması, şuhh da her kesin elindekini kıskanması diye ta'rif edilmiştir. Abd İbni

Humeyd, İbni Cerîr, İbni ebî Şeybe, İbni ebî Hatim, Beyhektî, Hâkim ve dâha bir takımlarının rivayet ettiği

vechile İbni Mes'ud radiyallahü anh Hazretlerine bir âdam gelmiş, ben korkuyorum ki helâk oldum demiş,

neye? demiş, çünkü, demiş: dinledim Allah tealâ «

« وَمَنْ يُوَقَّ شُحَّ نَفْسِهِ فَأَوْلَيْكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ » buyurmuş ben ise şehîh bir

adamım, hemen hemen benden bir şey çıkmaz. İbni Mes'ud Hazretleri de o şuh değil, buhuldur, buhulde

de hayır yoktur, Allah tealânın zikrettiği şuhh ise kardeşinin malını zulmen yemendir. Diye cevap vermiştir.

İbni Münzirin ve İbni Merduyenin rivayet ettikleri vechile İbni Ömer radiyallahü anhüma Hazretleri de

demiştir ki şuhh bir adamın malını men'etmesi değil, kendisinin olmiyana göz dikmesidir. Âlûsi bunları

naklettikten sonra der ki lügaviyyûnun hiçbirinde şuhhun bu ta'riflerinden birşey görmedim, murâd buhlün

nihayet derecesi olmalıdır ki bununla muttasıf olan kimse başkasının malına bile buhl eder. Gayrın

cömerdlik etmesini arzu etmez, ondan nefsi münkabız olur da yapmasın diye çalışır, yâhud o derece hırslı

olur ki mü'min kardeşinin malını zulmen yer ve yâhud kendisinin olmiyan şeylere göz diker, başkasında

olmasını da gönlü hoş görmez kıskanır. Bu âyetten şuhhun, ihtirasın son derece mezzum olduğu anlaşılır.

Çünkü felâh

Sh:»4846

şuhdan vikaye edilenlere kasredilmiş olmakla ondan vikaye edilmemiş olanlar felâh bulanların haricinde

kalmış olur. Bunun zemmi hakkında bir çok haberler de varid olmuştur. Hakîmi Tirmizî ve Ebû Ya'la ve İbni

Merduye Enes radiyallahü anhten merfu'an rivayet etmişlerdir: «

مَا مَحَقَ الْإِسْلَامَ مَحَقَ الشُّحِّ شَيْءٌ قَطُّ = İslâmı şuhhun mahvetmesi gibi hiç

bir şey mahvetmez.» İbni Ebî Şeybe, Neseî ve Beyhekî ve Hâkim Ebû Hüreyre radiyallahü anhten merfu'an

rivayet etmişlerdir: «

لَا يَجْتَمِعُ غُبَارٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ دُخَانُ نَارِ جَهَنَّمَ فِي جَوْفِ
عَبْدٍ أَبَدًا وَلَا يَجْتَمِعُ الْإِيمَانُ وَالشُّحُّ فِي قَلْبِ عَبْدٍ أَبَدًا =

Allah yolunda bir toz ile Cehennem ateşinin dumanı bir kulun cevfinden ebedâ ictima' etmez, iman ile Şuh

da bir kulun kalbinde ebedâ içtima' etmez.» Ebû Davud, Tirmizî garib diyerek, Edebe, Buharî ve daha

diğerleri Ebû Saiydi Hudrî radiyallahü anhten merfu'an rivayet eylemişlerdir: «

خَصَلْتَانِ لَا يَجْتَمِعَانِ فِي جَوْفِ الْمُسْلِمِ الْبُخْلُ وَسُوءُ الْخُلُقِ

= İki haslet müslimin içinde ictima' etmez: buhul ve ehlâk kötülüğü». İbni ebiddünya ve İbni Adiy ve Hâkim

ve Hatîb Enes radiyallahü anhten rivayet etmişlerdir: Demiş ki: Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem şöyle

buyurdu: Allah tealâ Adn Cennetini halketti ve ağaçlarını yediyle dikti, sonra ona nutka gel buyurdu «

« قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ » dedi, Allah tealâ da buyurdu ki: «

« وَ عِزَّتِي وَ جَلَالِي لَا يُجَاوِرُنِي فِيكَ بِخَيْلٍ » = İzzet ve celâlim hakkıyçin

bana sende hiç bir behil mücavir olmaz.» Sonra Resulullah Sallâllahü aleyhi vesellem bunu okudu: «

« وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ » Ahmed, Edebde Buharî,

Müslim, Beyhekî, Cabir İbni Abdillâh radiyallahü anhten rivayet eylemişlerdir ki Resulullah sallâllahü aleyhi

vesellem şöyle buyurmuştur: «

« اتَّقُوا الظُّلْمَ فَإِنَّ الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَاتَّقُوا الشُّحَّ فَإِنَّ
الشُّحَّ قَدْ أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حَمَلَهُمْ عَلَى أَنْ سَفَكُوا دِمَاءَهُمْ
وَاسْتَحَلُّوا مَحَارِمَهُمْ » = Zulümden sakının çünkü zulüm Kıyamet günü zulümdür. Şuhdan da

sakının çünkü şuh, hırs ve kıskançlık, sizden evvelkileri helâk etti, birbirlerinin kanlarını döktüler ve

hurmetlerini halâl saydılar.»

Daha bunlar gibi bir çok haberler vardır. Lâkin şu da bilinmek lâzım gelir ki şuhdan korunmak bir kişinin her şeyde cömerd olmasına mütevakkıf değildir. Abd İbni Humeyd Ebû Ya'la ve Taberanî ve Ziya', Mücmi' İbni

Yahyadan merfu'an rivayet eylemişlerdir ki: «

بَرِيٍّ مِنَ الشُّحِّ مَنْ آدَى الزَّكَاةَ وَقَرَى الضَّيْفَ وَآدَى فِي النَّائِبَةِ

» Zekâtını veren. Müsafire ziyafet eden, nâibede te'diye eden, ya'ni bir felâkette i'ane veren

şuhdan beri olmuş olur. İbni Münzir de Hazreti Ali radiyallahü anhten şöyle rivayet eylemiştir ki: Malının

zekâtını veren nefsinin şuhundan korunmuş olur, demiştir **اه**. İbni Cerîri Taberî, Ebû Heyyaci Esedîden

rivayet eylemiştir, demiş ki: beyti tavaf ediyordum, bir recül gördüm « **اللَّهُمَّ قِنِي شُحَّ نَفْسِي** »

= Allahım beni nefsimin şuhundan koru» diyor buna bir şey ziyade etmiyordu. Söyledim, cevaben

nefsimin şuhundan korunursam sirket etmem, zina etmem, bir şey yapmam dedi, bir de baktım ki o recül

Abdurrahman İbni Avf imiş. İbni Zeyd de demiştir ki: bir kimse Allahın nehyettiği bir şey için bir şey almaz ve

şuhh onu Allahın emrettiği bir şeyden bir şeyi men'etmeğe da' olmazsa Allah tealâ onu nefsinin

şuhundan vikaye buyurmuştur. Ve o müflihîndendir.

10. ﴿وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ﴾ ve şunlar ki onlardan sonra gelmişlerdir. - İlyana

gelmişler veya hicret etmişler veya vücade gelmişlerdir. Ebû hayyan der ki: bunda zâhir olan Muhacirîn

üzerine ma'tuf olan makabline ma'tuf olmasıdır. Ferra, bunlar Eshabdan üçüncü kısım, ya'ni Peygamberin

son zamanlarında iman ve hicret etmiş olanlardır demiştir. Bu surette « مِنْ بَعْدِهِمْ » imyanda sabık

olan Muhacirîn ve Ensardan sonra demek olurki bunlar iymanları te'ahhür etmiş, yâhud iymanı sebketmiş

ise de hicreti te'ahhür eylemiş olanlardır. Cumhuri ise bunlardan murad tabi'în, ya'ni Muhacirîn ve Ensardan

sonra gelen ve onlara güzelliikle ittiba' eden bütün

Sh:»4848

mü'minler demişlerdir. Bu surette « مِنْ بَعْدِهِمْ » Muhacirîn ve Ensarın vefatlarından sonra demek

olur. İşbu « وَالَّذِينَ » makablindeki mecrûre ma'tuf olunca fey'in hükmünde bunların da yukarıdakilere

müşarık olacakları zâhir olur اهـ . İbni Carîri taberî, İkrime tarikıyla Malik ibni eves ibni hadsandan şöyle

rivayet etmiştir: demiştir ki Ömer İbni Hattab radiyallahü anh «

« عَلِيمٌ حَكِيمٌ » âyetini okudu ta « إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ » e

kadar vardı, sonra işte bu âyet bunlar içindir dedi. Sonra «

وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي

« الْقُرْبَىٰ » âyetini okudu, sonra işte bu âyette bunlar içindir dedi. Sonra «

« لِلْفُقَرَاءِ » ve « مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى »

vardı, sonra işte bu âyet, âmmei müslimîni istiyab etmiştir. Hiç biri yoktur ki onun onda hakkı olmasın dedi,

sonra da dediki eğer ben yaşarsam herhalde çoban hayvanlarını yürütürken nasîbi kendisine alnı

terlemeden gelecektir **اهـ**.

Buharîde, zeyd ibni Eslemden, babasından rivayet olunduğu üzere Hazreti Ömer radiyallahü anh

demoştirki: «

لَوْلَا آخِرُ الْمُسْلِمِينَ مَا فَتَحَتْ بَلَدَةٌ وَلَا قَرْيَةٌ إِلَّا قَسَمْتُهَا بَيْنَ
أَهْلِهَا كَمَا قَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْبَرَ

sonraki müslimanlar olmasaydı feth olunan her beldeyi ve karyeyi Resulullahın Hayberi taksim ettiği gibi

ehli beyninde taksim ederdim. İmam Malik müvettainde bunu daha mufassal olarak şöyle rivayet etmiştir:

zeyd ibni müslim bize babasından haber verdi, demoştir ki: Ömeri dinledim diyordu: eğer sonraki Nas bir

şey siz bırakılmış olacak olmasaydı müslimanların her feth ettikleri Karyeyi, Resulullahın Hayberi sehim

sehim taksim ettiği gibi ben de sehim sehim taksim ederdim. **اهـ**. İbni hümâm Fethülkadirde bunu

naklettikten sonra şöyle der: bunun zâhiri hepsini taksim etmiş gibi görünüyor. Fakat Ebu Davudda senedi

ceyyid ile merviy olan şöyledir: Resulullah Hayberi iki nısfı taksim etmiştir: bir nısfı NEVAİBİ (ansızın zuhur

edecek müşkül hadisat) için, bir nısfı da beynelmüslimîn ki bunu

Sh:»4849

beyinlerinde on sekiz sehm üzerine taksim etti. Kezalik Ebu Davud bunu Muhammed ibni fudayl tarikıyla

Yahya ibni Saiyddden, o Beşir ibni yesardan, o bir çok ricali Eshabdan şöyle rivayet etmiştir: Resulullah

Hayberi otuz altı sehm üzerine taksim etti ki her sehim cem'en yüz sehm idi **أهـ**, ya'ni her yüz adama bir

sehim verdi. Beyhekînin rivayetinde de böyle mübeyyen olarak gelmiştir. Demek ki Resulullahın ve fatih

olan müslimînin sehimlerine taksim olunan bunun nisfı idi diğer nisfı ise gelecek sefirler ve işler ve zuhuru

melhuz müşkil hâdiseler gibi nevaibi müslimîn için ayrılmıştı, bunun hulâsası bir nisfı müslimînin nevaibi

için ayrılmış demektir. Beytül mâl malı denilmesinin ma'nası da budur. Diğer tarik ile beyan olunduğuna

göre bu nisf: Vatîh, Ketîbe, selalim ve tevabî idi. Bu suretle Resulullahın vazetmiş olduğu bu malları

işletmeğe kâfi amele henüz mevcut olmadığı için Resulullah bunları muamele, ya'ni musakat ve müzarea

usuliyle işletmek ve çıkan hasilâtın nisfı verilmek üzere yerli ehalisi olan Yehûdîlere ıycar etmişdi. Ebubekir

zamanında da böyle geçti, Ömer zamanında çalışacak, işliyecek müslimanlar çoğaldığı için Yehûdîler

Şama iclâ olunup bu arazî müslimanlara taksim edildi. Harben feth olunan arazînin askere taksimi

herhalde vacib olmadığına şu da delildirki Mekke Anveten feth olunmuştu, halbuki Resuli Ekrem Sallallahü

aleyhi vesellem Mekke erazisini taksim etmedi. Onun için İmam Malik Hazretleri mücerred fetih ile Arzın

Müslimanlara vakfolacağına zâhib olmuştur. Müşarünileyh ahbar ve âsâra pek vakıf idi, sulhan

fetholundu

Sh:»4850

diyenerin da'vasına delil yoktur, bil'akis nakızına bir çok delil vardır **اهـ**. O işte Hazreti Ömer radiyallahü

anh « مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى » dan işbu «

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ

müslimanların menafî'ine beytülmal için bir varidat menba'ı olmak üzere muvazzaf harac vaz'ıyla İrak

sevadını eski ahalişi yedinde ibka edip gânimîne taksim etmemiş, Kitabülharacda tafsîl olunduğu üzere

şûrayı Eshabda Zübeyr, Bilâl, Selman gibi taksim fikrinde ısrar eden zatlara karşı kitabullahdan delil olmak

üzere demiş idi ki: Allah subhanehu ve tealâ şöyle buyurdu: «

مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ
وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ كَىٰ لَا يَكُونَ
دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ . . .

vermedi hattâ «

لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ
يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ

هُمُ الصَّادِقُونَ» buyurdu, sonra vallahi onu yalnız onlara da vermedi dedi tâ «

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ» âyetinin nihayetine kadar okudu. İşte bu âyet gelecekler de dahil

olmak üzere bütün müslimanlara şamildir. Binaenaleyh bu ganimetten bundan sonra gelecek olan

müslimînin hukuk ve mesalihini gözetmek de lâzımdır. Bu ise ancak bunu taksim etmeyip vaz'olunacak

harac ve cizye ile mümkün olabilecektir, Mealinde haylı uzun bir nutuk ıyrad buyurdu, Eshabi kiram

muafakat ettiler, Bilâl ve Selman Hazaratı fikirlerinde biraz ısrar etmek istedilerse de Mebsutta beyan

olunduğu üzere sonra onlar da reiyelerinden rücu' edip kabul ettiler. Bunun üzerine Sevad ahalisi arazi

vergesi olan harac ile nüfus vergisi demek olan cizye mukabilinde menn olunup hurr ve ehli zimmet olmak

üzere arazilerinde bırakıldılar. «Fethulkadîr» in beyanı vechile arazilerinden gerek ekilsin gerek ekilmesin

her cerib başına bir dirhem ve bir kaffiz harac vaz' edildi, kürûmun, ya'ni üzüm

bağlarının

her cerîbine on ve ritab, ya'ni yoncaların her cerîbine beş dirhem takdir olundu. Zengin olanların şahıslarına senede kırk sekiz dirhem, onların madunundakilere yirmi dört dirhem bir şeyi olmıyanlara da on iki dirhem takdir edildi. Bu suretle ilk sene seksen milyon dirhem, ikinci sene ise yüz yirmi milyon dirhem tutmuştur.

İmamı gazâli «ihyaül'ulûm» da der ki: Kendisinde maslahati âmme bulunmıyan ganîye beytülmalin malını sarfetmek caiz olmaz. Ulema bu babda ihtilâf etmişlerse de sahih olan budur. Gerçi Hazreti Ömerin kelâmında her Müslimin cem'iyyeti islâmiyyeyi teksir eden bir müslim olmak ı'tibariyle beytülmal malında hakkı bulunduğuna delâlet eden bir delil vardır. Lâkin bununla beraber kendisi o malı müslimînin kâffesine taksim etmiyordu. Belki bir takım sıfatı mahsuse ile muttasıf olanlara taksim ediyordu. Bu sabit olunca o halde her kim maslahatı müslimanlara te'allûk eden bir işe me'mur olur da kesb ile iştigal ettiği takdirde o iş muattal kalacak olur ise onun beytülmalde kifayet mıkdarı bir hakkı vardır. Ve bunda bütün Ulema dahil olur. Ya'ni Fıkıh, Hâdîs, Tefsîr, Kıraet gibi dinî maslahatlara te'allûk eden ulûm eshabı, hattâ muallimler, müezzinler ve hattâ bu ilimlerin talebesi dahil olurlar. Çünkü bunların kifayetlerine bakılmazsa talebde bulunamazlar. Bütün âmiller de dahil olur ki bunlar dünya mesalihi amellerine merbut olanlardır. Bunlar

memleketi silâh ile düşmandan, ehli begîden, islâm düşmanlarından muhafaza eden cünudi mürtezıkadır.

Kezalik kâtibler ve hisab me'murları, vükelâ ve divanı haracın tertibinde kendilerine ihtiyac bulunanların

hepsi, ya'ni haram olanlar üzerine değil, halâl mallar üzerine me'mur olan maliyye me'murlarının dahi

hepsi dahil olur. Çünkü bu mal, mesalih içindir, maslahat da ya dine teallûk eder, yâhud Dünyaya, Ulema

ile din korunur, diğer cünud ve âmilîn ile Dünya korunur. Din ile mülk tev'emdür, biri diğerinden müstağnî

olmaz, tabîbin ılımine bir emri dinî

Sh:»4852

te'allûk etmese bile cesedin sihhati teallûk eder de din de ona tâbî' olur. Onun için gerek tabîbe ve gerekse

maslahati ebdan yâhud maslahati bilâdda ihtiyac bulunan ilimler de tabîb mecrasına cari olan kimselere

bu emvalden maaş verilmek caiz olurki ücretsiz olarak müslimanları tedavi etmek için vakit ve imkân

bulabilsinler ve bütün şu sayılanlar hakkında hacet de şart değildir. Zengin oldukları halde de verilmek caiz

olur. Çünkü Hülefai Raşidîn, Muhacirîn ve Ensarın ihtiyac ile ma'ruf olmiyanlarına da verirlerdi. Kezalik

muayyen bir mikdar ile meşrut da değildir. Belki İmamın icthadına muhavveldir. Halin iktizasına ve malın

vus'atına göre iğnâ etmek veya kifayet mikdarına kasr eylemek de ona aiddir **اه**.

Âyette bu sonra gelenler mutlak bırakılmamış, halleri şu suretle beyan olunmuştur: ﴿يَقُولُونَ﴾

derler - şöyle duâ ederler: ﴿رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا﴾ yarabbena mağfired buyur bizlere

﴿وَلَاخَوَانَنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ﴾ bizden evvel iman ile geçmiş olan

kardeşlerimize ﴿وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا﴾ ve iman etmiş

olanlara kalblerimizde hiç kîn tutturma ﴿رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ﴾ ya rabbena şübhe

yokki sen raufsun rahîmsin - ya'ni esirgemen çok, iman ile çalışanlar hakkında rahmetine nihayet yok,

onun için duâmızın kabulü ile günahlarımızın mağfiredi rahmet ve ra'fetinden me'mulümüzdür.

Evvelki âyette geçtiği gibi bu âyette de ba'zıları «الَّذِينَ» mübteda, «يَقُولُونَ» haber olub

«vavın» müfredleri değil, cümleyi

Sh:»4853

afettiğini söylemişlerdir. Atfı müfred kabîlinden yapılan evvelki vecihte ise «يَقُولُونَ» istinaf, yâhud «

﴿جَاءُوا﴾ nun failinden haldir. Her iki takdirde de, bunların bu kayd ile takyid ve beyanları şayanı dikkattir.

İbni merduye rivayet etmiştirki: İbni Ömer radiyallahü anhüma bir adamı Muhacir'inden ba'zısına dil

uzatırken işitti, onu çağırdı. « لِّلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ » âyetini okudu, işte bunlar o Muhacir'in, sen

onlardanmısın? Dedi, hayır, dedi, sonra « وَالَّذِينَ تَبَوَّأُوا الدَّارَ وَالْأَيْمَانَ » âyetini

okudu, işte bunlar da Ensar sen bunlardanmısın? Dedi, hayır, dedi, sonra «

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ » âyetini okudu da sen bunlardanmısın? Dedi, ümid ederim dedi,

İbni Ömer Hâzretleri hayır vallahi onlara söğen bunlardan olmaz dedi اه. İmam Malik Hazretleri de bu

âyetten istidlâl ederek demiştirki Sahabeden birisi hakkında kötü söz söyleyen veya buguz besleyen

kimsenin feyide nasibi yoktur اه. Görülüyor ki burada « نَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ » mucibince

mü'minlerin kardeşliği muktezayatına, ya'ni ıymanın muktezası mü'minlerin birbirlerini sevmeleri ve

seleflerine hürmet etmeleri ve hasbelbeşeriyye vakı' olan kusurlarına bakmayıp kendisi gibi mağfiretlerine

duâ etmeleri ve hiç bir mü'mine kin beslememeleri lüzumuna tenbih buyurulmuştur. İşte Ehli sünnet

velcemaatten maksad « وَمَا أْتِيكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ » mazmuniyle bu ahlâka temessükü

düsturi hareket ittihaz etmektir. Bu ise emir bilma'ruf ve nehiy anilmünker vecibesini ihmal etmek değil «

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

«

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

«وَاتَّقُوا اللَّهَ» mucebince yardımlaşmak «

«وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ» tavsiyesine sarılmaktır.

Bu suretle tabaka tabaka mü'minlerin mehasinine işaret buyurulduktan sonra Münafıkların hallerine

dikkat nazarını celb için buyuruluyorki:

Sh:»4854

﴿۱۱﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِأَخْوَانِهِمُ الَّذِينَ
كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِن أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا
نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ وَاللَّهُ يَشْهَدُ
أَنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿۱۲﴾ لَئِن أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ وَلَئِن
قُوتِلُوا لَا يَنْصُرُونَهُمْ وَلَئِن نَصَرُوهُمْ لَيُوَلِّنَنَّ الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَنْصُرُونَ
﴿۱۳﴾ لَأَنْتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِمْ مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ
لَا يَفْقَهُونَ ﴿۱۴﴾ لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرَى مُحَصَّنَةٍ أَوْ
مِنْ وَرَاءِ جَدْرٍ بَأْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ تَحْسِبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ

شَتَّىٰ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٥﴾ كَمَثَلِ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ
قَرِيبًا ذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٦﴾ كَمَثَلِ
الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلنَّاسِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ
مِّنكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿١٧﴾ فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَا
أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَٰلِكَ جَزَاؤُا الظَّالِمِينَ ﴿١٨﴾

Sh:»4855

Meali Şerifi

Bakmaz mısın şu münafıklık yapanlara? Ehli kitabdan o küfreden ihvanlarına şöyle diyorlar: Yemin

ederiz ki eğer siz çıkarılırsanız her halde biz de sizinle beraber çıkarız, ve sizin hakkınızda ebedâ kimseye

itaat etmeyiz ve şayed size kıtal yapılırsa muhakkak size yardım ederiz, hal bu ise Allah şahadet ediyor ki

onlar kat'iyen yalancılardır 11 Celâlim hakkıçin eğer çıkarılırlarsa onlarla beraber çıkmazlar ve eğer kıtal

yapılırsa onlara yardım etmezler ve şayed yardım edecek olsalar mutlak arkalarına dönerler, sonra da

kurtarılmazlar, her halde onların yüreklerinde sizin korkunuz Allah'inkinden ziyade, bu onların fihksız bir kavm olmalarındandır 12 Size hepsi toplanarak kıtal yapamazlar, ancak müstahkem mevki'lerde veya divarlar, siperler arkasından yaparlar, aralarında beisleri şiddetlidir. Sen onları toplu sanırsın halbuki kalbleri dağınıktır, bu onların akl etmez bir kavm olmalarındandır 13 Yakında önlerinden geçenler gibi ki emirlerinin vebalini tattılar, daha da onlara elîm bir azâb var 14 Tıbkı Şeytanın meseli gibi ki hani insana küfret dedi de küfredince ben dedi senden beriym, çünkü ben âlemlerin rabbi olan Allahdan korkarım 15 Sonra ikisinin de âkıbeti ebediyyen ateşte 16 kalmaları oldu, ve işte zalimlerin cezası budur 17

11. ﴿الْمَ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا﴾ - Benî Avften Abdullah İbni Übeyy İbni Selûl ve

Vediatebni Malik ve Süveyd ve Dâis gibi bir takım Münafıklar Benî Nadîre haber göndermişlerdi, bu âyet bu sebeble nâzil oldu diye İbni İshak ve İbni Münzir ve Ebû Nüaym İbni Abbastan rivayet etmişlerdir. Bu âyetlerin mazmununa nazaran bunlar önce Sh:»4856

vak'a esnasında nâzil olup Münafıkların o sıradaki gizli muhaberelelerini Peygambere ihbar etmiştir. Onun

için mazi sıygasiyle « قالوا » denilmeyip hal ve istimrar ifade eden muzari' sıygasiyle şöyle haber

verilmiştir. ﴿يَقُولُونَ﴾ o Münafıklar diyorlar ki:

﴿لَاخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ﴾ Ehli kitabdan o küfreden

ihvanlarına - küfürde küfranda kardeşlikleri veya sıkı sıkı konuştukları yârânları olanlar mezkûr kâfirlere

hitaben diyorlar veya diyorlardı ki ﴿لَعْنٌ أُخْرِجْتُمْ﴾ vallahi siz çıkarılırsanız

﴿لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ﴾ mutlak ve muhakkak biz de beraberinizde çıkarız - Ya'ni biz de yurtlarımızı

ve mallarımızı bırakır sizinle beraber çıkar gideriz ﴿وَلَا نَطِيعُ فَيْكُمْ أَحَدًا أَبَدًا﴾

ve sizin hakkınızda ebedâ kimseyi dinlemeyiz - ya'ni sizi çıkartmamak için her türlü itaatsizliği isyanı göze

alırız, şayed sizin çıkmınıza mani' olamazsak her halde biz de beraber çıkarız ve çıkmamıza mani' olacak

her kim olursa olsun asla dinlemeyiz ﴿وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ﴾ ve şayed size

mukatele yapılacak, harb edilcek olursa vallahi size mutlak ve muhakkak yardım ederiz. - Kıtalde

düşmanlarınıza karşı sizden tarafa oluruz, sizinle beraber biz de onlarla çarpışırız diye yemîn ederek va'd

veriyorlar ﴿وَاللَّهُ يَشْهَدُ﴾ hal bu ise Allah şahadet ediyor ki ﴿إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾

onlar muhakkak yalancılar - o Münafıklar kat'iyyen yalan söylüyorlar söyledikleri bu sözler, verdikleri

va'dler, fikirlerine muvafık olsa bile vakı'a mutabık olmayacak, yeminlerinde durmayacaklar, dediklerinin hiç

birini yapamayacaklardır. Ya'ni 12. ﴿لَعْنٌ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ﴾ kasem

olsun ki o ihvanları

çıkarılırlarsa beraberlerinde bu Münafıklar çıkmıyacaklar - evvelâ «

لَعْنِ أَخْرَجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ» demeleri yalan, sonra

﴿وَلَعْنِ قُوتِلُوا لَايَنْصُرُونَهُمْ﴾ yine kasele olsun ki mukatele olunursa onlara yardım da etmiyecekler « وَأَنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ» - demeleri de yalan, hakikaten de böyle oldu,

ne onlarla beraber çıktılar, ne de mukatele ettiler, Allah tealânın şehadeti vechile yalan çıktılar.

﴿وَلَعْنِ نَصْرُوهُمْ لِيُوَلَّنَّ الْأَدْبَارَ﴾ ve bilfarz yardım ederlerse Vallahi muhakkak

arkalarına dönecekler - Mü'minlerin karşısında dayanamıyacaklar, ﴿ثُمَّ لَايَنْصُرُونَ﴾ sonra o

dönen Münafıklar veya yardım etmek istedikleri Yehûdiler hiç bir târaftan yardım olunmıyacaklar, helâktan,

Allahın azâbından kurtulmıyacaklardır. 13.

﴿لَأَنْتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِمْ مِنَ اللَّهِ﴾ Herhalde onların sînelerinde,

ya'ni yüreklerinde Allahdan ziyade sizin korkunuz var - gizliyi âşikârı bilen her şey'e şâhid ve şedidül'ıkab

olan Allah tealâdan sakınmıyorlar, ıkabından korkmıyorlar, gizli gizli münafıklık ediyorlar, kimseye itaat

etmeyiz diyorlar da sizden çekiniyorlar, size karşı müslimanlık iddiasında bulunuyorlar. ﴿ذَلِكَ﴾ bu,

ya'ni Allahdan ziyade sizden korkmaları ﴿بَانَهُمْ قَوْمٌ لَايَفْقَهُونَ﴾ fehimleri yok fıksız bir

kavm olmalarından, Allahın azametini ilm-ü kudretinin vus'atını, ıkabının şiddetini bilmemelerindendir. 14.

﴿لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا﴾ onlar müctemian, ya'ni Münafıklar ve o Kâfirler hepsi birlikte

toplanaarak sizinle çarpışamazlar ﴿الَّا فِي قُرَى مُحَصَّنَةً﴾

Sh:»4858

ancak müstahkem mevki'lerde - kal'a, istihkâm gibi iycaında sığınmak için sağlam yapılmış sığınaklı

köylerde kentlerde ﴿أَوْ مِنْ وَرَاءِ جُدُرٍ﴾ yâhud divarlar arkasında: surlar, hisarlar, siperler

içinde saklanarak harb ederler - o halde harb olunca onlardan korkmamak ancak oralardan çıkarmak veya

içlerinde yakalamak için «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ» emri mucebince

kuvvet ve âlat ve vesait hazırlamak, onunla beraber Surenin başında geçtiği üzere o âlat ve vasaite

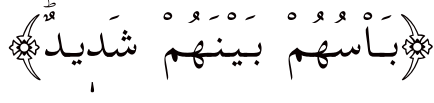
güvenmeyip yalnız Allaha rabtı kalb eylemek lâzım gelir. Bir na'tinde Nazîm derki:

Hükmün yürütür aşk vuhûş iyle tuyûra

Yok emrine serkeşlik eder made-vü nerde

Bi zuri sipeh aşk eder âlemi teshir

Ne zirh-ü ne migferde ne tig-u ne siperde

beisleri aralarında şiddetlidir. - BE'S, güç kuvvet ve hızlı harb ve

sıkıntı ve azâb gibi bir kaç ma'naya gelir. Burada müfessirler üç ma'na söylemişlerdir:

1- Onların kuvvetleri, harb ve darbları kendi aralarında şiddetlidir. Ya'ni kuvvet ve şecaatleri birbirleriyle

çarpıştıkları zamandır. Yoksa Allah için cihad eden Mü'minlerin karşısında meydanı harbe çıkacak

olurlarsa o kuvvet ve şiddet za'f ve hezimete münkalib olur. Onun için sizinle meydan harbinden kaçarlار,

istihkâmlara siperlere sığınırلار.

2- Mücahidden menkul olduğuna göre: onların kuvvet ve şiddeti kendi aralarında harb lakırdısı

ederlerkendir, aralarında toplandıkları zaman şöyle asarız şöyle keseriz, şöyle biçeriz gibi şecaat ve kuvvet

taslıyarak lâf ederler, tehdid savururlar, fakat siperler, divarlar

Sh:»4859

arkasından meydana çıkamazlar sinerler. Onun için beisleri yalnız kendi aralarındadır. Hakikî mü'minlere

karşı değil.

3- İbni Abbastan mervi olduğu üzere bunun ma'nası birbirleriyle sevişmezler, boğuşur dururlar, dahilî

halleri perişandır. Demek olurki bu surette şu beyan onun tefsiri demektir:

﴿تَحْسِبُهُمْ جَمِيعًا﴾ sen onları toplu sanırsın ﴿وَقُلُوبُهُمْ شَتَّى﴾ halbuki kalbleri

dağınıktır. -Her biri başka hevada, başka emelde, kendi zevk ve hissiyyatına göre aynı fikir ve mezhebde

perişandır. Bir kelime etrafında toplanıp da bir gönül birliğiyle hareket edemezler. Fırsat buldukça

birbirlerine hıyanet ederler. Böyle bir ordu ise zahirde nekadar toplu ve kuvvetli görünse, hakikatte bir ordu

ve bir cem'iyyet değil, eczası arasında iltiyam ve irtibat bulunmayan bir kül yığını gibi bir rüzgârla savrulacak

bir kuru kalabalıktan ibaret demektir. «Şettâ» dağınık ve perakende demek olan «Şeftî» in cem'idir. Merzâ

merzâ gibi ﴿ذَلِكَ﴾ bu dağınıklık ﴿بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ﴾ onların akletmez bir

kavim olmaları sebebiyledir. - Sırf Dünya mahabbetiyle nefislerinin şehevatı ve heva ve hissiyyatları

arkasında gittiklerinden akılları kalmaz, aklın muktezasiyle hareket etmez, hakkı tanımazlar, tefrika kalblerin

dağınıklığı, Allahdan başkasından korkmak, sadakat, fedakârlık edememek, za'flarını ve kuvvetlerinin

perişanlığını mucib olacağını aklen bilseler bile yine muktezasiyle hareket etmezler, çünkü hakkı

sevmezler, onun için de cezasını çekerler 15. ﴿كَمَثَلِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَرِيبًا﴾

yakında önlerinden geçenler gibi Bedirdekiler

Sh:»4860

veya Benî Kaynûka' Yehûdîler gibi ﴿ذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ﴾ ki emirlerinin, yaptıkları küfr-ü isyanın vebalini tattılar ﴿وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ Âhirette de kendilerine elîm bir azâb var. -

VEBAL, esasında mer'anın otu vahîm olmak demektir. Otu çok ağır, vahîm olan otlığa «keleün vebîl»

«mer'an vebîl» denilir. Bundan mutlak sıklet ve vehamet ondan da çekilmez kötü akıbet ma'nasına mecaz

olmuştur ki lisanımızda bu iki ma'na da meşhurdur. Ağır günah ma'nasında isti'mali de bundandır. Benî

Kaynûka' vak'asını İbni Esîr Kâmil nam tarihinde şöyle anlatır: Resulullah Medîneye hicret buyurduğu

zaman Yehudîlerle bir muahede akdetmiş idi. Bedirden muzafferen avdet buyurduğu zaman hased ettiler,

ilk evvel Benî kaynûka' Yehûdîleri bağyedip nakzı ahd eylediler, Resulullah Yehûdün hasedlerini işittiği

zaman onları Benî Kaynûka' çarşısına topladı ve buyurdu ki «Kureyşin başına gelenden çekinin, İslâma

girin, çünkü benim nebiyi mürsel olduğumu anladınız» bunun üzerine «Ya Muhammed! harbetmesini

bilmez bir kavma rastgeldin de onlardan bir fırsat düşürdün, ona mağrurlanma» dediler ve Peygamberle

aralarında bulunan muahedeyi ilk nakzeden Yehûd onlar oldular, bir gün müsliman bir kadın Benî

Kaynûka' çarşısına gitmiş, huliyyatından bir şey için bir kuyumcunun yanında oturmuştu, onlardan bir adam

gelmiş fıstasını arkasından sırtına kadar kesmişti, kadın farkına varmamıştı, birden bire kalkiverince avret mahalli açılıverdi, bundan gülüşmeğe başladılar, bunun üzerine müslimanlardan bir adam da herifi vurdu öldürdü, hemen Resulullah'a ahidlerini nebzi, ya'ni nakzettiklerini ı'lân edip fırlattılar ve kal'alarına girip tehassun eylediler, Resulullah da hareket edip onları on beş gün muhasara etti, nihayet

Sh:»4861

hukmüne teslim olarak indiler, kolları arkalarına bağlandı, katledileceklerdi, bunlar Hazrec kabilesinin halifleri ya'nî müttelikleri idiler, Abdullah İbni Übeyy İbni Selûl kalktı haklarında Resulullah'a söyledi, Resulullah cevap vermedi, elini Resulullah'ın yakasına koydu, vechi seadetlerinde gadab âsarı nümayan olmuştu, Bırak! Buyurdu, o, «üç yüz zırhlı, dört yüz açık dostlarımı bana ihsan edinciye kadar bırakmam, bunlar, beni ahmer ve esvede karşı müdafea ettiler, vallahi bir karışıklık olmaktan korkarım» dedi, Resulullah da «haydi senin olsunlar, Allah onlara lâ'net etti, tahliye edin sürün onları» buyurdu, o beraber lâ'net etti, çıkarıldılar, malları müslimanlara ganîmet kaldı, arazileri yoktu, kuyumcu idiler. Ensardan Ubabe İbni Samit Hazretleri onları çıkarıp Zebbaya kadar götürdü, sonra oradan Şam tarafına, Ezriâta kadar

gittiler, orada da çok kalamayıp munkarız oldular **اه**. İşte Benî Nadîrin kariben önlerinden geçen ve

yaptıklarının vebalini tadanlar Bedirden sonra bunlardır. Bunlar hicretin yirminci ayında Şevval içinde

sürülmüşlerdi, Beni Nadîr vak'ası da hicretin dördüncü senesi rebi'ulevvelinde olmuştu, bunlar Yehûdîlerin

hali, Münafıkların hali de şöyle temsil olunuyor: 16. ﴿كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ﴾ Şeytanın meseli gibi

- mesel olmuş te'accüb olunacak hali gibi ﴿إِذْ قَالَ لِلإِنْسَانِ اكْفُرْ﴾ hani bir vakit

insana küfret demişti - bir âmir vaz'iyetinde onu küfre teşvik etmişti ﴿فَلَمَّا كَفَرَ﴾ o insan

küfredince de - Şeytan çekilivermiş ﴿قَالَ إِنِّي بِرِئِءٍ مِنْكَ﴾ haberin olsun, demişti: ben

senden beriyim - ya'ni senin bulaştığına bulaşmam, mes'uliyetine iştirâk etmem

﴿إِنِّي أَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ﴾ Çünkü

Sh:»4862

ben âlemlerin rabbi Allahdan korkarım - küfür et diye emir verirken korkmamıştı da aldatıp belâya soktuktan

sonra azâbı hatırlıyarak korkacağı tutmuş «ben karışmam ne halt edersen et» diyerek savuşu vermişti ki bu

da bir şeytanlıktı. Münafıklarda böyle yapmışlardı ve böyle yaparlar. Bahirde derki: Şeytanın ben Allahdan

korkarım demesi bir riya idiki bu korku onu insanları fenalığa sevk etmekten men' etmiyor **اه**.

Müfessirinin çoğu buradaki Şeytan ve İnsandan murad cins olduğuna zâhib olmuşlardır. Buna göre teberri

Kıyamet günü demektir. « **إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ** » Kavlinin zâhirine en muvafık olan da budur

denilmiştir. Ba'zıları demişki Şeytan ile murad İblis, insan ile murad Ebu Cehildir. Zira sûrei Enfalde geçtiği

üzere bedir günü Şeytan ona «

« **لَا غَالِبَ لَكُمْ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَكُمْ** » demiş sonra da

çarpışma başlayınca «

« **إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكُمْ إِنِّي أَرَى مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ** » deyip

sıvışmıştı, maamafih bu babda mesel olmuş bir kissa da nakledilmiştir. Ahmed İbni Hanbel Zühüdde,

Buharî tarihinde Beyhekî şubabda, Hâkim ve daha başkaları Hazreti Ali radiyallahü anhten rivayet

etmişlerdirki âbid bir adam zaviyesinde ibadet ederdi, bir kadına da bir hal arız olmuştu, bunun biraderleri

vardı, onu o adama götürmüş bırakmışlardı, derken nefesine hoş göründü, tuttu zina etti, kadın hamil

kalmıştı, derken Şeytan geldi, sen bu kadını öldür çünkü vâkıf olurlarsa rezil olursun dedi, bunun üzerine

bir de tuttu öldürdü ve bir yere gömdü sonra geldiler bunu yakaladılar götürdüler, giderlerken Şeytan yine

geldi, onu sana hoş gösteren ben idim şimdi bana secde et seni kurtarayım dedi, o da ona secde etti, sonra

da o ondan teberri etti ve dediğini dedi, işte «

« **كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ** » 17. ah-âyeti buna işarettir.

﴿ **فَكَانَ عَاقِبَتُهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا** ﴾ sonra ikisinin de

müebbeden ateşte

Sh:»4863

kalmaları kendilerinin akibetleri oldu, çünkü birisi âmir tavrıyla küfre teşvik etmiş birisi de tutmuş yapmışdı.

Demekki âmirin Allaha karşı ma'siyet ile emri yapıldıktan sonra me'muru da mes'uliyetten kurtarmaz.

Eğer bu ma'siyet küfr ise cezası müebbeden Cehennemde kalmak olur. ﴿وَذَلِكَ﴾ ve işte bu -

Cehennem ateşinde hulûd yalnız o ikisine mahsus değil ﴿جَزَاءُ الظَّالِمِينَ﴾ bütün

zalimlerin cezasıdır. - Zulmü eyi veya mübah yerine sayan gerek âmir ve gerek memur bütün haksızların

cezası ebediyyen Cehennemdir. Çünkü zulmü halâl saymak da küfürdür.

Bu suretle Münafıkların kâfirlerin, zalimlerin halleri anlatıldıktan sonra o kötü akibetten mü'minleri

korumak için buyuruluyorki:

﴿١٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّقَدَّمَتْ
لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَلَا

تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَٰئِكَ هُمُ
الْفَاسِقُونَ ﴿٢٠﴾ لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ
أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢١﴾ لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ
عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَتِلْكَ
الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٢﴾ هُوَ اللَّهُ الَّذِي
لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ﴿٢٣﴾

Sh:»4864

﴿٢٣﴾ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ أَلَمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ
الْمُؤْمِنُ الْمُهَيَّمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا
يُشْرِكُونَ ﴿٢٤﴾ هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِي الْمُصَوِّرُ لَهُ
الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ
الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٥﴾

Meali Şerif

Ey o bütün iman edenler! Hep Allaha korunun ve baksın bir nefis yarın için ne takdim etmiş, hem Allahdan korkun, çünkü Allah her ne yaparsanız şübhesiz habîrdir 18 Ve onlar gibi olmayın ki Allahı unutmuşlardır da Allah da onlara kendilerini unutturmuştur, onlardır ki hep fasıklardır 19 Eshabı Nar ile eshabı Cennet müsavi olmaz, eshabı Cennettir ki hep murada irmişlerdir 20 Biz bu Kur'anı bir dağın üzerine indirseydik her halde Sen onu Allah korkusundan başını eğmiş çatlamış görürdün, o temsiller yokmu işte biz onları insanlar için yapıyoruz gerek ki tefekkür ederler 21 O öyle Allah ki ondan başka Tanrı yok gaybi de bilir şهادeti de, o rahmândır, rahîmdir 22 O öyle Allahki ondan başka tapılacak yok, öyle melik (Padişah) ki kuddus, selam, iman ve emniyet veren mü'min, gözeten koruyan müheymin, Azîz, Cebbar, mütekebbir, tenzih o Allaha müşriklerin şirkinden 23 O öyle Allahki halk, barî, müsavvir o, en güzel isimler (Esmâi hüsnâ) onun, bütün Göklerdeki ve yerdeki ona tesbih eder, o öyle azîz öyle hakîmdir

24

Sh:»4865

18. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ Ey Allaha ve Resulüne ve Âhret gününe inanıp iman

hasletiyle müşerref olmuş bütün mü'minler! ﴿اتَّقُوا اللَّهَ﴾ hep Allaha korunun - Nifaktan,

münafıklardan, küfürden kâfirlerden, zulümden, zalimlerden, Şeytanın şeytanetiyle o kötü akibete

düşmekten sakınıp Allahın vikayesine sığın da her işinizde onun emr-ü nehyini tutarak ikabından

korunun ﴿وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ﴾ ve her nefis yarın için, ya'ni gelecek Kıyamet

günü için ne hazırlamış, Allaha ne takdim eylemiş olduğuna nazar etsin - hisab sorulmazdan evvel nefisini

muhasebeye çekip hesabına baksın. Kıyamet gününe «yarın» ta'bir edilmesinde iki vecih beyan edilmiştir.

Yarın dünden yakın olmak i'tibariyle yarın olacakmış gibi yakın telâkkı edilerek çalışılmasına tenbihtir.

İkincisi de sûrei Rahmanda geçtiği üzere indallah zaman biri teklif zamanı olan Dünya devri, biri de ceza

ve mükâfat müddeti olan Âhret devri olmak üzere iki günden ibaret olduğuna işaretdirki bugün Dünya

yarın Âhret demek olur. Bununla beraber âyet insanın Dünyada Ömründen hergün korunmak için yarına

yarar ne yaptığını düşünmesi lüzumunu ihtardan da halî değildir. ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ﴾ - bu zâhiren

evvelkini te'kid için tekrar gibi görünür. Fakat evvelki Allah sevgisiyle emirlerin, vazifelerin iyfası, bu da

Allah korsusuyle menhiyyattan, fenalıklardan sakınılması siyakında olmak itibariyle farklıdır. Ya'ni Allahtan

korkun da fenalık yapmayın, korunmamazlık etmeyin ﴿إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾

çünkü Allah her ne yaparsanız habîrdir. - Yarın ona göre mücazat veya mükâfatını verecektir.

19. ﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ﴾ ve öyle kimseler gibi olmayın ki
﴿نَسُوا اللَّهَ﴾

Sh:»4866

Allahı unutmuşlar - Allahdan korkmaz, hukukunu tanımaz, onun feyzi vikayesinden meded ummaz

olmuşlardır da ﴿فَانَسِيَهُمْ أَنْفُسَهُمْ﴾ Allah da onlara kendilerini unutturmuştur - sarhoş gibi

ne yaptıklarını bilmezler, nefsi insanînin, hukuki beşerin kıymetini anlamaz, adf şeylere tapar, insanlığı tezlil

eder, kendilerini halas edecek hayr-ü hasenatı düşünmez, azâbdan koruyacak amellere çalışmaz, yarın

için bir şey hazırlamaz olmuşlardır. Ve binnetice Kıyamet günü öyle dehşetli hailelere ma'ruz olurlarki

kendilerinden geçerler, hattâ ruh yoktur deyip duranlar dahi böyle kendilerini unutmuş, insan mahiyetinin

en mühim mümeyyizini teşkil eden şu'ur ni'metine şuuru kalmamış kimselerdir. İnsanda nefesine şuur fitrî

olduğu için şuâra şuurdan ve şuurun hukukundan ve onun Allaha nâzır olan vechinden gaflet edenlerin

fitratı bozulmuş kimseler olduklarına tenbih için nisyan ile ta'bir olunmuştur

﴿أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ ve işte onlardırki bütün fasıklardır. Taattan çıkıp ma'siyete

dalmış, insanlık kıymeti kalmamış, fıskta tekâmül etmiş, bozulmuş güruhtur. Mü'minler bunlara

benzememelidir. 20. ﴿لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ﴾

eshabı Nar ile eshabı Cennet müsavî olmazlar. - Ya'ni Allahı unutup da fıskta dalmış olan o fasıklar beyan

olunduğu üzere Cehennem ateşinde kalmağa mustehiktirlar. Allahdan korkup korunanlar ise Cennete

mustehiktirlar. Cehennemlikler ile Cennetlikler ise denk olmaz. Fazilet ve rüchan hangi tarafta olduğuna

gelince: ﴿أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ﴾ ancak eshabı cennettir ki fâizdirler. -

Tehlükeden kurtulmuş büyük murada irmişlerdir. Mü'minler böyle her tehlikeden kurtulup o büyük

mürâda

Sh:»4867

ermek, o fazıyleti kesbeylemek için Allaha korunarak ve ikabından sakınarak çalışmalı, hergün yarına ne

hazırladığına bakıp hesab etmeli ve o Allahı unutup da kendilerine yazık ederek ateşte kalacak fasıklar,

zalimler gibi olmamalı, bu nasihatlarla, Allahın bu emr-ü nehyine iyi dikkat etmelidirler.

21. ﴿لَوْ أَنزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ﴾ biz bu Kur'anı - ya'ni iman ile

okunup amel edilmek için şanı azametimizle indirilmiş olan bu büyük, şanlı Kur'anı biz azîmüşşan - eğer bir

dağın üzerine indirse idik ﴿لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ﴾ her

halde sen onu: o dağı Allah korkusundan çatlıyarak başını eğmiş görürdün - o kaskatı dağ o derece

müteessir olur, Allahın emirlerine saygı ile çatlıyınca kadar itaat ve inkiyad edip secdelere kapanırdı.

Fakat Sûrei Ahzabın âhirinde « اِنَّا عَرَضْنَا الْاَمَانَةَ » âyetinde geçtiği üzere Semavat ve Arz-u

cibal ilk arzda emanetin ağırlığından yılarak onu yüklenmekten çekinmişti de onu insan yüklenmişti.

Bundan dolayı kitab indirilmesine dağların kabiliyyetleri de yoktur, ihtiyaçları da yoktur. İhtiyac insanlarındır.

Onun için Kur'an da bir dağ üzerine indirilmedi, insanlar için kalbi Muhammedî üzerine indirildi, hem öyle

beliğ ve müessir bir surette indirildi ki bilfarz büyük bir dağ üzerine indirilmiş, daha öyle bir şuur verilmiş

olsa idi Semaya doğru başkaldırmakta bulunan o ulu dağ bütün kasvetine rağmen haşyetullah şuurunu

altında her türlü serkeşliği atarak çatlıyınca kadar evamiri ilâhiyyeye serfuru eder, bu derece müteessir

olurdu. Binaenaleyh akıl ve şuur kabiliyyetiyle emaneti hamil bulunan ve bir taraftan narı cehîm, bir taraftan

da Cenneti na'îm ile kuşatılmış istikbale doğru gitmekte olan insanların bundan daha ziyade müteessir ve

mütenebbih olmaları lâzım gelirken o zalûm ve cehûl insanlar

müteessir olmuyor, Allah saygısını duymuyor, Allahın hukukunu ve nefislerinin vazife ve istikbalini unutmuş

salâh ve necat yollarını düşünmez olmuşlardır. Zemahşerî, ebu Hayyan gibi bir haylı müfessirîn demişlerdir

ki: Bu âyet de «

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ» âyeti gibi

temsil kabilindedir. Maksad insanların kalblerindeki kasvete ve teessürsüzlüğe karşı tevbihtir. Netekim

şöyle buyurulması da buna delâlet eyler: ﴿وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ﴾ ve işte bu meseller - ya'ni gerek

bu âyette, bu Sûrede ve gerek Kur'anın diğer yerlerindeki bu kabîl temsiller, yâhud « تِلْكَ », mübteda, «

الْأَمْثَالُ » haber olduğuna göre bunlar, bir takım temsillerdir. Yâhud ibret alınmak için daima hatırdâ

tutulacak dilden düşürülmeyecek mesellerdir ki ﴿نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ﴾ biz onları insanlar için

yapıyoruz -insanların düşünüp istifade etmeleri için inşa ve tasvir ediyoruz.

﴿لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾ gerek ki düşüneler - hissî nümunelerden fikrî ve ma'kul ma'nalara intikal

edeler. Önlerine sonlarına müteallık fikirler edineler, Allahın azamet ve kudretini anlıyalar da yarin için ona

göre hazırlanıp korunalar. Fikir, görgüleri ve bilgileri bir tertibe koyup bildiğinden bilmediğini anlamak, âhiri

evvele bağlamaktır. Görülüyor ki burada işbu «

﴿وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾ tezyili Sûrenin tâ baş

tarafındaki « فَاَعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ » emrine bir tetnim olmuştur. Onun için bu

ihbarlarla güzel bir va'z-u tezkir yapıldıktan sonra Allah tealânın vahdaniyyetini ilm-ü rahmetiyle şan-ü

azametini, celâl-ü kibiyasını, ba'zı esma ve sıfatını anlatarak Sûrenin ahirini evveline bağlamak üzere

buyuruluyor ki:

22. ﴿هُوَ اللَّهُ الَّذِي﴾ o öyle bir Allahdır ki - bütün kemal

Sh:»4869

sıfatlarını cami' vacibülvücut ve ülûhiyyet kendinin hakkı olan bir zati ecell-ü a'lâdır ki:

﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ ondan başka ilâh ya'ni tapılacak tanrı yoktur. - Bütün esmai ilâhiyyenin

camî'i, ismi zat olan Allah ismi celâli hakkında Fatihanın başında bismelenin tefsirinde geçen izzahata bak.

O Allah ﴿عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ﴾ gaybın da âlimi şhadetin de - gayb iki ma'nada

kullanılır ki birisine gaybi mutlak, birisine de gaybi izafî denilir. Gaybi mutlak: Hiç bir mahlûkun ne ihsâsı ne

ilmi te'allûk etmiyendir. Gaybi izafî: Muayyen bir mahlûkun ilmi te'allûk etmiyendir ki ona nisbetle gayb

demektir. Burada mütebadir olan ise gaybi mutlaktır. Çünkü ahde karîne yoktur. « ال » istiğrak içindir.

Medih makamı bunu ıktıza ettiği gibi diğer âyetlerde musarrah olan « **عَلَامُ الْغُيُوبِ** » ismi de

buna delildir. Őu halde gerek vacib ve gerek műmkin mevcut veya ma'dum ve gerekse műmteni' her gaybe

Őamil olur. Ragıb der ki: Őuhud ve Őehadet, gerek basar ve gerek basıret ile olsun műŐahede ile beraber

huzurdur. Ba'zan da yalnız huzur i'tibar edilir. Lâkin műcerred huzura Őuhudi evlâ, maalműŐahede huzura

da Őehadeti evlâdır denir. **اه**. Őu halde âyetteki Őehadetten murad mahlűkun basar veya basıret ile

műŐahede edebileceđi âlem demektir. Őűbhe yok ki gaybı bilenin Őehadeti bileceđi evleviyyette kalır.

Bununla beraber « **لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا** » kabılinden

ihsa tamamiyle tasrıh olunmak için ikisi de zikr edilmiştir.

﴿هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ o hem rahmândır hem rahım - bu iki sıfata dair Fatıhanın

başında bescmelenin tefsirinde izzahat geçmişti bak. Bunu Őoyle hulâsa edebiliriz: bu iki sıfat iki nevi'

rahmete delâlet eder. Birisi rahmeti rahmaniyye,

Sh:»4870

birisi de rahmeti rahımiyyedir. Rahmeti rahmaniyye hiç bir nevi' kesb ile meşrut ve mesbuk olmyarak

ibtidaen bahşolunan rahmeti ilâhiyedir ki mü'mine de kâfire de, çalışana da çalışmıyana da şamil olur.

Meselâ ibtidaen vücud, bu rahmetin eseridir. Netekim rahimdeki cenînler ve bütûn hayvanat bu rahmet ile

beslenir. Yine bu rahmet ile Allah tealâ kâfirlere dahi Dünyada rızık, akıl vesaire gibi ni'metler verir.

Rahmeti rahîmiyye ise kesb ile meşrut olan ve rahmeti rahmaniyyeyi hüsni isti'mal ederek çalışanlara

verilen rahmettir ki ednası kesbin istihkakından aşağı olmaz. Mahzı fazl olan a'lâsının ise hadd-ü payanı

bulunmaz. Ve işte dinin, takvanın, kesb-ü mücahedenin ehemmiyeti bu haysiyyetledir. Bunun içindir ki «

رَحْمَانُ الدُّنْيَا وَرَحِيمُ الْآخِرَةِ» denilmiştir. Demek ki rahîm sıfatı iman ile

iymansız, iyi ile kötüyü, korunanlarla korunmayanları ayırd ederek iyileri âkıbet ecr-ü mükâfat ile murada

irdirmek ma'nasını ifade ettiği için ona mukabil rahmeti rahmaniyyeyi sui isti'mal etmiş kötülerin de

mahrumiyet ve mücazat ile mes'uliyetlerini tezammun eder ki bu mazmun bundan sonraki âyette ta'dad

olunan evsaf ile izzah edilmiş olacaktır. Şayanı dikkattir ki Allah tealânın azamet-ü kudretini beyan ile

haşyetullahın lüzumunu isbat siyakında varid olan bu âyetler mehafetten evvel mahabbet ve ümmid

hislerini uyandıracak olan bu rahmet âyetiyle başlamıştır. Ancak ilim rahmete, vahdaniyyet de ilme takdim

olunmuştur. Çünkü rahmeti rahimiyyenin gizli ve âşikâr hiç bir ecri zayi etmeyecek vechile tamamiyle hüsni

cereyanı ilim sıfatının ekmeleyetine mütevakkıf olduğundan sıfâtı zatiyyei sübutiyyeden ilim, sıfatının

kemalini gösteren «عَالَمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ» vasfı, sıfâtı fı'liyyeden rahmet sıfatlarını nâtık

olan, errahmân, errahîm vasıflarından evvel zikredilmiş, ilim sıfatının bunları te'min edecek vechile kemali

ise her türlü hükmünde

Sh:»4871

şerîk ve müzahimden vareste olarak zat ve sıfât ve e'falde tevhide mütevakkıf bulunduğu için sıfâtı zatiyyei

selbiyyeden olan vahdaniyyet sıfâtı da ona takdim olunmuş, sıfâtı selbiyye ve sübutiyye ve fı'liyyenin mercii

olan vücudî zat de «Allah» ismi celâli ile hepsinden mukaddem zikrolunmuştur. Yukarılarda da geçtiği

üzere haşyet, mutlak ürküntüden ibaret olan bir korku değil, mahabbet ve ta'zîm ile müterafık olan saygılı

bir korku demek olduğu cihetle evvelâ rahmeti ilâhiyyenin «سَبَقَتْ رَحْمَتِي عَلَى غَضَبِي»

» hadîsi kudsîsi mucebince gadabı ilâhîye sabık olduğunu iş'ar eden bu âyet ile ibtida haşyetin birinci

rüknü olan ta'zîm ve saygı hissi uyandırılmak üzere şevk-u ümmid ile mahabbet tehyic olunduktan sonra

ikinci rüknü olan ve rahmeti rahîmiyye zımında mündemic bulunan mes'uliyet ve mehafet hisleri de yine

aynî ümmid ve şevk mebadisiyle müterafık olarak telkîn ve tehyic olunmak üzere buyuruluyor ki:

23. ﴿هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ - Her şeyden evvel zati hakka ve emri

tevhide kemaliyle ihtimam ve i'tinayı ibraz için tekrar ile te'kid olunmuştur. Evet haşyetten dağların bile

çatlıyarak baş eyeceği o Allah öyle bir Allahdırki hakikatte ondan başka ibadet edilecek ma'bud yoktur.

﴿الْمَلِكُ﴾ mülkün sahibi - bütün eşyanın mülk-ü melekûtü onun, bütün mevcudat üzerinde emr-ü

nehiy, tedbir-ü tesarruf, azl-ü nasıb, i'zaz-ü izlâl, mükâfat ve mücazat ile zâhirde ve batında hukûm,

kuvvet-ü kudret kendisinin olan yegâne hükümdar o. «تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ» Öyle

melikki ﴿الْقُدُّوسُ﴾ Kuddus-gayet mukaddes, her şaibeden münezzehtir, her vasfında ekmel,

tahdid-ü tasvire sığmaz, hiç bir leke kabul etmez, tertemiz, pampak,

Sh:»4872

öyleki ﴿السَّلَامُ﴾ selâm - her selâmetin menba' ve masdarı: kendisi ayıbdan, kusurdan,

eksiklikten, fena ve zevalden, hasılı her muhataradan salim olduğu gibi selâmet umulan, selâmet

arayanları sâlâmete irdirecek olan da o. ﴿الْمُؤْمِنُ﴾ Mü'min - iman veya emniyyet ve eman verici,

şekleri, tereddüdlere kaldıran, dehalet edenlere iman, korkudakilere emniyyet veren ve verecek olan da o

﴿الْمُهَيْمِنُ﴾ müheymin - görüb gözeten, her şey'e şâhid ve hafız, nigehtan da o. İşbu

«müheymin» gelmesi hakkında sûrei Mâide de geçen «

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنْ

﴿الْعَزِيزُ﴾ azîz - ya'ni gayet izzetli, الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ » âyetinin tefsirine bak.

onurlu şanlıdır. Hiç bir vechile mağlûb edilmez, her işinde galibdir. Yâhud misli yok, gayet yüksektir. «

﴿الْعَزِيزُ﴾ «وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ» dir. Yâhud dilediğini yapar fa'alün limâyürüddir. Bununla

beraber alçaklığı, ahlâksızlığı, küfür, zulüm, fesad, isyan, küfran gibi fenalıkları sevmez ﴿الْجَبَّارُ﴾

cebbar-yukarılarda da geçtiği üzere cebirden mübaleğalı ismi fâilidir. Ya'ni çok cebredici demek olan işbu

cebbar vasfında başlıca iki ma'na vardır: birincisi, cebir esasen kırığı yerine getirip sıkı sarmak, eksiği islah

edip tamamlamak demektir. Netekim «cebri mafat etti» denilirki zayi' olanı yerine getirdi, telâfi eyledi demek

olur. Bu ma'nadan cebbar ismi halkın eksikliklerini tamamlayan, ihtiyaçlarını tesviye eden, işlerini düzelten,

bu babda ıktıza eden ameliyyatı gereği gibi yapmakta çok ıktıdarlı olan hakîm ma'nasını ifade eder.

Müfessirinin bir çoğu Allah tealâyâ cebbar ıtlakı bu ma'nadan olduğunu söylemişlerdir. Allah tealâ derdlere

derman veren, kırılanları

Sh:»4873

unaran, yoksulları zengin eden, perişanlıkları yoluna koyup düzelten zati ecell-ü a'lâ. İkincisi, cebir, icbar

etmek, ya'ni dilediğini zorla yaptırmak ma'nasına da gelir. Bu ma'nadan cebbar, zorlu demek olur. Allah

tealâya itlakı kahhar ismi celfî gibi, halkı iradesine mecbur eden, dilediğini ister istemez zorla yaptıрмаğa

kadir olan, hukm-ü nüfuzuna karşı gelinmek ihtimali bulunmayan ceberut sahibi demektir. Maamafih

bundan cebriyyenin dediği gibi kullara hiç irade vermez, her emrini cebrile yürütür, insanlarda efali

ihtiyariyye yoktur ma'nasını da çıkarmamalıdır. Çünkü teşriif olan emirlerini kulların iradei cüz'iyyesiyle

meşrut kılmış olduğu da « **إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ** » gibi bir çok nusus ile müsbettir.

Ancak bundan şu ma'nayı anlamalıdırki Allah tealâ insanlara bir çok fillerde irade vermiş, hür yaratmış

olmakla beraber bütün iradelerini infaza mecbur değildir. Dilerse dilediği anda iradelerini selbeder.

Netekim bir hadîsi şerîfte «

اِذَا ارَادَ اللَّهُ اِنْفَاذَ قَضَائِهِ وَ قَدْرَهُ سَلَبَ ذَوِي الْعُقُولِ عُقُولَهُمْ
حَتَّى يَنْفِذَ فِيهِمْ قَضَاءَهُ وَ قَدْرَهُ فَاِذَا مَضَى اَمْرُهُ رَدَّ اِلَيْهِمْ
عُقُولَهُمْ وَ وَقَعَتِ النَّدَامَةُ

sahiblerinin akıllarını selbediverir ki kazası ve kaderi onlarda yer bulsun, emri yerini bulunca akıllarını geri

verir ve pişmanlık olur» buyurulmuştur. Dilerse onların akıl ve iradelerini selbetmemekle beraber

isteklerinin hilâfına olarak kendi hüküm ve iradesini kahr-u zor ile üzerlerinde infaz ve icra eder. Netekim

Allahdan korkmayan emirlerine karşı gelmek istiyen âsiyeler, azâba ve ikaba yanaşmak istemedikleri halde

vakti gelince cezalarını çekmeğe mecbur olurlar. Hasılı Allah tealânın mutlak ve müneccez olan iradesi

tahtinde makhur ve mecbur olmayacak hiç bir şey tasavvur olunmaz «

وَلَهُ اسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ
يُرْجَعُونَ» dur.

Cebbar ismi celîlinde bu iki ma'nadan başka bir vecih daha beyan etmişlerdir. İbni Enbarî demiştir ki

Allahın

Sh:»4874

sifatında cebbar, kendisine irişilemez, el uzatılmaz « **الَّذِي لَا يَنَالُ** » demektir. Netekim el

yetişmiyen gayet yüksek hurma ağacına « **جَبَّارَةٌ** » denilir. Bir de İbni Abbas Hazretlerinden rivayet

olunduğu üzere elcebbar, meliki azîm, ya'ni çok büyük azametli padişah ma'nasına dahi gelir. Vahidî der ki:

İşte şu zikrolunan ma'nalar Allah tealânın cebbar sıfatı hakkındadır. Halkın sıfatı olarak kullanılan cebbarın

da başkaca bir kaç ma'nası vardır. Birisi; musallat demektir ki « **وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ** »

kavlinde bu ma'nayadır. İkincisi, iri cisimli demektir ki « **إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ** » kavlinde bu

ma'nayadır. Üçüncüsü, Allaha ıbadet etmez, mütemerrid demektir ki « **وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا** »

kavlinde bu ma'nyadır. Dördüncüsü, çok insan katleden kattal demektir «

وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ

« kavliyle «

« أَنْ تُرِيدُ إِلَّا أَنْ تَكُونَ جَبَّارًا فِي الْأَرْضِ

﴿الْمُتَكَبِّرِ﴾ . اهـ

mütekebbir - çok büyük, her hususta büyüklüğünü gösterir, büyüklük, ululuk,

kibriya, azamet kendisine mahsustur, kendisinin hakkıdır. Kibirlemek, tekebbür etmek mahlûkun hakkı

değildir, onun için mütekebbir sıfatı halk hakkında mezmumdur. Zira mütekebbir, kendisinde kibir izhar

eden, büyüklenen demektir. Halbuki mahlûkta haddi zatında büyüklük ululuk yoktur, bil'akis hakaret, zillet,

meskenet, ihtiyaç vardır, hattâ zaman olur bir sinek bir mikrob bir Nümrudun işini bitirmeğe kâfi gelir. Böyle

bir çok acz-ü ihtiyacdan kendilerini kurtaramıyan fânîlerin ise büyüklük, ululuk taslamağa kalkışmaları

cehaletten ve yalancılıktan başka bir şey olmaz. Onun için mahlûkta tekebbür, tefe'ul babının tekellûf

binasından olarak mezmum bir nekisadır. Fakat Hak tealâ zatında, sıfatında, efalinde büyüklüğün,

ulviyyetin, kudsiyyetin her nev'ini câmi'dir. Onun bu ulüvv-ü kibriyasını izhar etmesi hem hiç bir şirket kabul

etmiyen hakkı, hem de kendisinin, şanı celâl ve

cemalini kullarına tanıtmak ve onları ma'rifet ve huşu' ile salâh ve se'adete irşad etmek gibi pek büyük lûtuflar

ve inayeti ibraz ettiği için gayet memduh bir sıfatı kemaldır. Onun hakkında tekebbür, tefe'ulün tekellûf

binasından değil, bizatihi kuvvet ve istihkakını ve vahdaniyyetini ifade eden ziyadei ma'na içindir. Bundan

dolayı bu sıfatlarla tavsif olunduktan sonra onun mahlûklardan hiçbirine benzemediğini, müşriklerin

tehayyül etmek istedikleri şirk şaibelerinden, münezzehtir olduğunu sarahatle bir daha anlatmak için

buyruluyor ki ﴿سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ tenzih o Allah sübhâne onların

koştukları şirkten - ya'ni mahlûklardan bir takımları, tekebbür ederek, cebbarlık yapmak isteyerek yâhud öyle

yapmak isteyenlere perestiş eyliyerek Allah tealânın bu zikrolunan sıfatlarına şirk koşuyorlar. Halbuki Allah

öyle şirklerden münezzehtir. Onlar Allahdan uzak, çok uzaktır. Onun ceberutu,, tekebbürü onlarınkine

benzemez. Çünkü onlar kendi nefislerinde mahlûk ve haddi zatinde noksandırlar. Tekebbürleri de zatî olan

noksanlarına bir yalancılık ilâve etmekten ibaret kalır. Allah tealâ ise bütün büyüklüklerin bütün kuvvetlerin,

izzetlerin sahibidir. Onun tekebbürü kemal üstüne kemaldır. Onun için Allah tealâ o büyüklüğüne hiç bir

gubar kondurmaz. Ezelî ve zatî olan nezahet ve kudsiyetiyle onu herbir şirk şaibelerinden tenzîh eder. O

öyle subhan öyle subh-u kuddustur. Çünkü 24. ﴿هُوَ اللَّهُ﴾ o öyle Allahdır ki ﴿الْخَالِقُ﴾

halık - sâirleri ise mahlûktur. Yukarılarda bir kaç kerreler geçtiği vechile bizim yaratmak ta'bir ettiğimiz halk

f'li iki ma'na ifade eder. Birisi takdir etmek ya'ni eşyanın bütün tafsilâtıyla miktar ve meratibini

ta'yin

Sh:»4876

eylemektir. Zira bir şeyi tamamiyle takdir etmek onun bütün eşya arasındaki miktar ve mertebesini bilmeğe, bu da hepsini tamamiyle bilmeğe mütevakkıftır. Bu takdir ma'nası itibariyledir ki halk ekseriyya miktar ve kemmiyeti bulunan şeylerde isti'mal olunur. İkincisi, yok olan şeye vücut vermek, hiç bir asıl ve misali yok iken icad ve ihtira' eylemektir. Ba'zan bir şeyden diğer bir şey icad etmek ma'nasına da kullanılır. Lâkin bu ma'naya daha ziyade inşa ta'bir olunur. Mahlûklara nisbet edilebilen en yüksek san'atlar, Allah tealânın takdir buyurduğu keşf-ü inşa mahiyetinden ileri geçemez. Çünkü mahlûk f'linin bütün tafsilâtını takdir edemez, bir atum icad edilemez, böyle bir yaratış nâmütenahi ilm-ü kudrete bağlıdır. Mahlûk ise bunun ancak mütenahi bir haddine mazher olabilir. Her şeyi tam ma'nasiyle takdir ve icad ederek yaratan halık ancak Allah tealâdır. O öyle halık ki الباری barî - ya'ni öyle temiz yaratıcı ki halk ettiklerini temiz ve sağlam bir nizam üzere seçip tesviye ve tekâmül ettirerek birbirinden farklı evsaf ve havass ile temyiz ettirir. Hemze ile «berâ» veya beraetten bari ismi şerîfinin iştikakı hakkında da yukarılarda iyzahat geçmişti. Mefatihülgaybda derki: bari ismi, sani' ve mucid gibi olmakla beraber ecsamın ihtirânı

ifade eder. Onun için halka beriyye denilir de levn ve ta'm gibi a'raza denilmez اه . «

« اَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللّٰهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ وَذَرَأَ وَبَرَأَ » gibi

ba'zı ed'iyeyi me'sûrede varid olan halaka ve zere'e ve bere'e fiillerine nazaran bari ismi şerîfi hılkatin

tekâmül mertebelerindeki icadlara nâzır olduğu anlaşılıyor. ﴿المُصَوِّرُ﴾ musavvir, o - mahlûkatin

suret ve keyfiyetlerini dahi takdir edip dilediği vechile icad ederek tasvir edici ancak odur. «

﴿هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ﴾ . ﴿خَلَقَكَ﴾
« فَسَوِّيكَ فَعَدَلَكُ فِي أَيِّ صُورَةٍ مَّشَاءَ رَبِّكَ ﴾ Ragıb

derki:

Sh:»4877

suret, a'yanın kendisiyle müntekiş olup sairlerinden temeyyüz ettiği ne ise odur. Bu da iki türlüdür. Birisi:

hiss olunan surettir ki onu avam da havass da hattâ insan ile beraber hayvanlardan bir çoğu da idrâk eder.

Meselâ, görülen bir hayvanın sureti gibi. Biri de ma'kul olan surettir ki bunu umum değil, havass idrâk eder.

Meselâ, insana muhtass olan akıl ve reviiyyet ve eşyanın birbirlerine nazaran hassalarını ifade eden meâni

gibi ki « وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ » gibi âyetlerde iki suretin ikisine de işaret

olunmuştur اهـ .

Allah tealânın sıfatları, isimleri bunlardan ibart de değil ﴿لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ﴾

esmai hüsnâ hep onun, ya'ni Allah tealânın evsafını ifade eden isimleri bu zikrolunanlardan ibaret değildir.

En güzel en yüksek ma'nalara delâlet eden en güzel isimler hep onundur. - Netekim sûrei A'rafta «

« طه » sûrei « وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا »
« اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ » buyurulmuştur. En güzel

isimler demek olan işbu «esma'i hüsnâ ta'biri lisanı şeri'de bilhassa Allah tealânın isimlerine ıtlak olunur.

Bunların ba'zısı zat ismi ba'zısı sıfât ismidir. Allah ismi celâli hepsini cami' olan zat ismi - diğerleri sıfât

ismidir. Rahmân ismi ismi sıfat olmakla beraber Allahdan başkasına ıtlakı caiz olmyan hass ismidir. Sıfâtlar,

sıfâtı zatiyye, sıfâtı, fi'liyye, sıfâtı ma'neviyyedir. Sıfâtı zatiyye zat ile kaim sıfâtı selbiyye ve sıfâtı sübutiyyedir.

Sıfâtı selbiyye: vücubı - vücud, kıdem, beka, muhalefet - ilhavadis, ya'ni hadisata benzememek gibi nefyi

teşbih ile kudsiyyet ve nezahet ifade eden sıfatlardır ki kuddus ve selâm, ehad, vahid, evvel, ve âhir gibi

isimler bu haysiyyettedir. Sıfâtı sübutiyye; hayat, ilim, semî', basar, irade, kudret, kelâm, tekvin

sıfatlarıdır.

Sh:»4878

حَىٰ، عَلِيمٌ، سَمِيعٌ، بَصِيرٌ، مُرِيدٌ، قَدِيرٌ، مُتَكَلِّمٌ، خَالِقٌ

isimleri gibi isimler sıfâtı zatiyye hasebiyledir. Sıfâtı fi'liyye, sıfâtı zatiyyenin âsar ve ahkâm ile zuhurunu

ifade eden tekvin sıfatının tecelliyatıdırki

خَالِقٌ، بَارِئٌ، مُصَوِّرٌ، مُبْدِعٌ، مُبْدِئٌ، مُعِيدٌ، مُحْيٍ، مُمِيتٌ،
رَزَّاقٌ، وَهَّابٌ، غَفَّارٌ، سَتَّارٌ isimleri gibi esma bu haysiyettedir. Her fi'lin

hususiyetine göre müstekillen isim ıtlakı veya şaibeli bir kayd ile takyidi caiz olmaz, mütekabilen nazarı

dikkate alınmak, edeb ile ciheti hüsün ve kemal gözetilmek ve şâri'in ıtlakatına riayet edilmek ıktiza eder.

Meselâ Beyhekînin tenbih ettiği vechile ضَارٌّ darr ismi yalnız olarak söylenmez nafi' ismi ile beraber

söylenmek lâzım gelir. «

يَدْعُوا لِمَنْ ضَرَّهُ أَقْرَبُ مِنْ نَفْعِهِ لِبَيْسِ الْمَوْلَىٰ وَلِبَيْسِ الْعَشِيرِ

» buyurulmuştur. قَابِضٌ، بَاسِطٌ isimleri de böyledir. Netekim Kur'anda

يَقْبِضُ وَيَبْصِطُ، عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ، الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ

beraber varid olmuştur. Şübhe yokki Allah tealâ haliku külli şeydir. Bütün hayvanatı da o yaratmıştır. Fakat

sadece « خَالِقُ الْقِرَدَةِ وَالْخَنَازِيرِ » demek caiz olmaz. Edebe münafi olur. Bundan

dolayı Mu'tezile Allah şerrin halikı değildir demeğe kadar gitmişlerse de bu da doğru değildir. Fakat yalnız halikuşşer, dememeli mukabiliyle beraber halikulhayri veşşer yâhûd hayruhu ve şerruhu minallahi tealâ demeli, sıfâtı ma'neviyyeye de riayet eylemelidir. Sıfâtı ma'neviyye: Allah tealânın ahlâkını ve sıfât ve esmasının ahkâm ve kemalini ifade eden azamet ve kibriya, celâl ve cemal, izzet, adalet, hikmet, hilim, sabır, fadıl, şedîdü'l'ıkab, seriulhisab gibi evsaf ve esma bu kabîldendir. Bunlara nu'ût dahi denilir. Hasılı Allah tealânın zatı bir, esmai hüsnası çoktur. Kur'anda zikrolunanlar buradakilerden ibaret değildir. Buhari, Müslim ve saire de ebu Hüreyre radiyallahü anhtan rivayet olunan bir hadîsi sahihte Allah tealânın doksan dokuz ismini ihşa edenin Cennete gireceğini

Sh:»4879

«

انَّ لِلَّهِ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسْمًا مِائَةً إِلَّا وَاحِدًا مِنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ
« وَهُوَ وَتَرٌ يُحِبُّ الْوَتَرَ » diye haber verilmiş « الْجَنَّةِ »

buyurulmuştur.

etmiştir:

قَالَ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ لِلَّهِ تِسْعَةً وَ
تِسْعِينَ اسْمًا مِائَةً إِلَّا وَاحِدًا مَنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ وَهُوَ
وَتُرِّيحُ الْوَتْرِ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ،
الرَّحِيمُ، الْمَلِكُ، الْقُدُّوسُ، السَّلَامُ، الْمُؤْمِنُ، الْمُهِمِّنُ،
الْعَزِيزُ، الْجَبَّارُ، الْمُتَكَبِّرُ، الْخَالِقُ، الْبَارِئُ، الْمُصَوِّرُ،
الْغَفَّارُ، الْقَهَّارُ، الْوَهَّابُ، الرَّزَّاقُ، الْفَتَّاحُ، الْعَلِيمُ،
الْقَابِضُ، الْبَاسِطُ، الْخَافِضُ، الرَّافِعُ، الْمُعِزُّ، الْمُدْلِجُ،
السَّمِيعُ، الْبَصِيرُ، الْحَكَمُ، الْعَدْلُ، اللَّطِيفُ، الْخَبِيرُ،
الْحَلِيمُ، الْعَظِيمُ، الْغَفُورُ، الشَّكُورُ، الْعَلِيُّ، الْكَبِيرُ،
الْحَفِيفُ، الْمُقْتَدِرُ، الْحَسِيبُ، الْجَلِيلُ، الْكَرِيمُ، الرَّقِيبُ،
الْمُجِيبُ، الْوَاسِعُ، الْحَكِيمُ، الْوَدُودُ، الْمَجِيدُ، الْبَاعِثُ،
الشَّهِيدُ، الْحَقُّ، الْوَكِيلُ، الْقَوِيُّ، الْمُتَيْنُ، الْوَلِيُّ،
الْحَمِيدُ، الْمُحْصِي، الْمُبْدِي، الْمُعِيدُ، الْمُحْيِي، الْمُمِيتُ،
الْحَيُّ، الْقَيُّومُ، الْوَاجِدُ، الْمَاجِدُ، الْوَاحِدُ، الصَّمَدُ،

الْقَادِرُ، الْمُقْتَدِرُ، الْمُقَدِّمُ، الْمُؤَخَّرُ، الْأَوَّلُ، الْآخِرُ،
الظَّاهِرُ، الْبَاطِنُ، الْوَالِي، الْمُتَعَالَى، الْبَرُّ، التَّوَّابُ،
الْمُنْتَقِمُ، الْعَفُوُّ، الرَّؤُوفُ، مَالِكُ الْمُلْكِ، ذُو الْجَلَالِ
وَالْأَكْرَامِ، الْمُقْسِطُ، الْجَامِعُ، الْغَنِيُّ، الْمَغْنِيُّ، الْمَانِعُ،
الضَّارُّ، النَّافِعُ، النُّورُ، الْهَادِي، الْبَدِيعُ، الْبَاقِي،
الْوَارِثُ، الرَّشِيدُ، الصَّبُورُ، Camiussağ'irin kaydi vechile bu hadîsi Tirmizî, İbni

Hibban, Hâkim dahi rivayet eylemişlerdir. Maamafih Allah tealânın kitab ve sünnette sarahaten veya

delâleten sabit olan isimleri bunlara da münhasır değildir. Netekim diğer bir rivayette sayılan doksan

dokuzda şu isimler de mezkûrdur.

الْإِلَهُ، الرَّبُّ، الْحَنَّانُ، الْمَنَّانُ، الْبَارِي، الْأَحَدُ، الْكَافِي،
الدَّائِمُ، الْمَوْلَى، النَّصِيرُ، الْمُبِينُ، الْجَمِيلُ، الصَّادِقُ،
الْمُحِيطُ، الْقَرِيبُ، الدَّائِمُ، الْوَتْرُ، الْفَاطِرُ، الْعَلَّامُ،
الْمَلِكُ، الْأَكْرَمُ، الْمُدَبِّرُ، الْقَدِيرُ، الشَّاكِرُ، ذُو الطَّوْلِ،
ذُو الْمَعَارِجِ، ذُو الْفَضْلِ، الْكَفِيلُ اهـ، Kur'anda rabbülâlemîn, rabbül

arşilazîm, maliki yevmiddin, âlimülgaybi veşşehade, allâmülguyub, gafirizzenb, kabilittevb, refiudderecat,

zül'arş, fa'alün lima yürîd, lâ yüs'elü amma yefal gibi daha ba'zı esma ve evsaf mezkûr olduğunda da

şübhe yoktur. Bunlar evvelkilere irca' olunabilirse de Allahdan başkasına ıtlak olunamıyacak hususiyetleri

de haizdir. Kezalik Peygamberin Buharî ve

Sh:»4880

Müslimde rivayet olunan duâlarında münzilülkitab, mücrissehab, hazimül'ahzâb isimleri de başkasına ıtlak

olunamıyacak isimlerdendir.

İbni Kesîr tefsirinde demiştir ki: Esmâi hüsnanın doksan dokuza münhasır olmadığına imam Ahmed İbni

Hanbel Hazretlerinin müsnedinde senediyle Abdullah İbni Mes'ud radiyallahü anh Hazretlerinden rivayet

ettiği hadîs de delâlet eder. Beyhekî de Kitâbülesmai vessıfâtta bu hadîsi Abdullah İbni Mes'ud Hazretlerine

muttasıl senediyle şöyle rivayet eylemiştir: Abdullah İbni Mes'ud dedi ki:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَصَابَ مُسْلِمًا قَطُّ
هَمٌّ وَلَا حُزْنٌ فَقَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ وَابْنُ أُمَّتِكَ
نَاصِيَتِي بِيَدِكَ مَاضٍ فِيَّ حُكْمُكَ، عَدْلٌ فِيَّ قَضَاؤُكَ أَسْأَلُكَ
بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ، سَمَّيْتَهُ بِهٖ نَفْسَكَ أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ،

أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ أَوْ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ
عِنْدَكَ أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رَبِيعَ قَلْبِي وَ جِلَاءَ حُزْنِي وَذَهَابَ هَمِّي
= وَغَمِّي إِلَّا أَذْهَبَ اللَّهُ عَنْهُ هَمَّهُ وَ أَبَدَلَهُ مَكَانَ هَمِّهِ فَرَحًا

Ya'ni Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem buyurduki her hangi bir müslim bir merak veya hüzne düşer

olur da «Allahım ben senin kulunum ve kulunun oğlu ve cariyenin oğluyum nâsiyem senin yeddindedir.

Bende hukmün cari, hakkımda kazan adalettir. Senin olan, senin kendine tesmiye ettiğin veya kitabında

indirdiğin veya halkından birine bildirdiğin veya kendi indinde ilmi gayıbdaki kendine tahsis buyurduğun her

ism ile senden dilerimki kur'anı kalbimin baharı, huznümün cilâsı, hemm-ü gammimin zehabı kılasın» derse

her halde Allah tealâ onun merakını giderir, hemminin yerine ferah verir.» dediler: «Yaresulallah bu

kelimatı öğrenelimmi? Evet bunları işiten her kimsenin öğrenmesi gerektir» buyurdu اه .

Yine Beyhekî senedi muttasıl ile Hazreti Aişe radiyallahü anhadan rivayet etmiştir: müşarünileyha:

yaresulallah! Allah tealânın kendisine duâ edildiği zaman icabet

buyurduğu ismini bana öğret demişti: Resulullah kalk abdest al mescide gir, iki rek'at namaz kıl, sonra duâ

et ben dinleyeyim buyurdu. Oda öyle yaptı, sonra duâ için oturduğunda Resulullah « **اللَّهُمَّ وَفَّقَهَا** »

= Allahım onu muvaffak kıl» dedi, o da şöyle duâ etti: «

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِجَمِيعِ أَسْمَائِكَ الْحُسْنَى كُلِّهَا مَا عَلِمْنَا مِنْهَا وَمَا لَمْ نَعْلَمْ وَأَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْعَظِيمِ الْكَبِيرِ الْأَكْبَرِ الَّذِي مَنْ دَعَاكَ بِهِ أَجَبْتَهُ وَ مَنْ سَأَلَكَ بِهِ أَعْطَيْتَهُ » Hazreti

Peygamber sallallâhü aleyhi vesellem «isabet ettin isabet ettin» buyurdu, demiştir.

Bu hadîslerdeki bu duâlardan anlaşılıyor ki Allah tealânın esmai hüsnasından Kitabda indirmediği,

kimseye bildirmediği, ilmi gaybda yalnız kendisinin bildiği isimleri de vardır. Şu halde evvelki hadîste

«Allah tealânın doksan dokuz, ya'ni bir müstesna olmak üzere yüz ismi vardır onları ihsa eden Cennete

girer» buyurulması Allahın ma'lûm olabilen esmai hüsnasından doksan dokuzunu ihsa eden, ya'ni bellelib

sayan yâhud Allah ile muamelesinde onların hududunu muhafaza edip güzelce riayet eyliyen kimse

Cennete girer ma'nasına olmak gerektir. Tam yüz sayılmayıb da biri müstesna olarak doksan dokuz

adedilmesinin hikmeti de « **إِنَّهُ وَتَرٍ يُحِبُّ الْوَتَرَ** » diye beyan buyurulmuşturki Allah tek

olduğu için esmai husnasının ta'dadında da tek adede riayet müsthabb olduğu anlatılmıştır. Namazlardan

sonra tesbih duâlarında otuz üç Subhanallah, otuz üç Elhamdülillâh, otuz üç Allahüekber denilerek teker

teker mecmuunun doksan dokuza iblâg edilmesi de bu hikmet ile mütenasibdir. Şu da şayanı dikkattirki

ayni hadîste « **وَتَرَى حَبُّ الْوَتْرِ** » buyurulmakla esmaullahdan birinin de « **الْوَتْرُ** » olduğu

iş'ar olunarak yüz isim anlatılmış, ancak ta'dadda biri istisna edilerek doksan dokuz sayılmıştır. Bu suretle

esmanın doksan dokuza münhasır olmadığı da aynı hadîste ifham edilmiş demektir.

Sh:»4882

Velhasıl doksan dokuz esmayı belleyip ihşa etmenin ma'refetullah hususunda ve duânın müstecâb

olmasında büyük fazîleti bulunduğu varid olan müteaddid rivayetlerle haber verilmiş ve olabada mustekil

eserler yazılmış olmakla beraber Allah tealânın bildirdiği ve bildirmedigi daha bir çok esmai hüsnası vardır.

﴿ **يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ** ﴾ ona bütün Göklerde ve Yerde ne

varsa hepsi tesbih eder. Tenzih eder « **وَأَنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ** » bak

﴿ **وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ** ﴾ ve o öyle azîz öyle hakîmdir. - Bütün kemalâtın hepsini cami'dir.

Zira namütenahi kesret ve teşe'ubatiyle beraber bütün kemalât, « **الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ** » isimleriyle

ifade olunan sıfâtı zatiyyeye raci' olur: kemali izzet, kemali hikmet. Kemali izzet hiç bir şâibe kabul etmeyen

kemali kudreti, kemali hikmet de kemali ilm ile nizamı sun'u ifade eder. Gerek Semavat ve gerek Arzda vücudun hangi zerresinden bakılsa kühüne nüfuz mümkün olmiyan bu iki sıfatın tecellîsi görünürki bunlar ancak zatuallahda birleşir. Allah tealâ hiç bir te'sîre mahkûm olmiyan kemali izzeti ile bütün esbabın fevkında misalsiz ve muhtelif hârikalar ibdâna kadir ve hiç şirket kabul etmez bir galibdir. Bununla beraber hiç bir noksan kabul etmiyen kemali ilim ve hikmeti ile ibdaatını yekdiğerine rabt ederek muntazam yollarla tenvi' ve teksir ve bu sayede kullarını dahi hikmetten hikmete feyzî rahmetiyle bekâm eden bir hakîmdir. Bu

nükteye işaret için « سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ » isimleri « الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ » isimleriyle mütenazır olarak âhiri, evvele irca' etmek fasılasından evvelki « الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ » isimleriyle

üzere Sûrenin evvel ve âhirinde tekrar olunmuştur. Binaenaleyh onun izzetine dokunmaktan korkmalı,

takdis, tesbih, tenzih

Sh:»4883

ederek iymân ve takva ile yarın için çalışmalı, rahmetiyle va'd buyurduğu fevz-ü mürada irmelidir.

İşbu Sûrei Haşrın âhirindeki bu âyetlerin büyük fazîletleri olduğuna dair müteaddid rivayetler vardır.

Ezcümle İmam Ahmed, Darimî, Tirmizî, Taberanî, İbni Darîs ve Şuabda Beyhekî Ma'kıl İbni Yesar

radıyallahü anhten rivayet etmişlerdir: Hazreti Peygamber Sallâllahü aleyhi vesellem buyurmuştur ki: her

kim sabahleyin üç kerre [

أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ] den sonra Sûrei

Haşrin âhirinden üç âyeti okursa Allah tealâ ona yetmiş bin melek müvekkel kılar akşama kadar ona

salevat getirirler ve eğer o gün vefat ederse şehîden vefat eder. Onları akşamleyin söyleyen de o

menzilede olur. Deylemî de merfu'an İbni Abbastan şöyle rivayet etmiştir: Allahın ismi a'zamı Sûrei Haşrin

âhirinden altı âyettedir. Nisaburî Ebu Ali Abdurrahman İbni Muhammed Fevaidinde Muhammed İbni

Hanefiyyeden tahrir etmiştir: Bera İbni Azib radıyallahü anh Ali İbni ebi Talib Kerremallahü vecheh

Hazretlerine demişti: Senden Allah aşkına reca ederim, Rahman te'alâ azze ve cellin gönderdiklerinden

bilhassa Cibrilin Resulullaha getirdiklerinden, Resulullah aleyhissalâtü vesselâmın bilhassa sana

öğrettiklerinden en efdalini bana sureti mahsusada öğretmez misin? Hazreti Ali ya Bera! Dedi: Allaha ismi

a'zamı ile duâ etmek istersen Sûrei Hadîdin evvelinden on âyeti ve Sûrei Haşrin âhirini oku, sonra de ki: «

يَا مَنْ هُوَ هَكَذَا وَلَيْسَ شَيْءٌ هَكَذَا غَيْرُهُ = Ey o böyle olan ve ondan başka

böyle bir şey olmıyan zati ecel!! Senden dilerim ki bana şöyle şöyle yap. Vallahi ya Bera, benim aleyhime

duâ etsen yere geçerim.» Deylemî, Hazreti Alîden ve İbni Mes'uddan Resulullaha merfu'an «

لَوْ أَنْزَلْنَا ilâahirissûre rukyei suda'dır» diye rivayet eylemiştir. Hatîbi Bağdadî tarihinde tahrir

edip

Sh:»4884

demıştır ki bize Hafız Ebû Ubeyd şöyle inbâ etti: Gulâmi ibni şünbûz namiyle ma'ruf mukri Ebütayyib

Mahmud ibni Ahmed ibni yusûf ibni Cafer inba etti: İdris İbni Abdilkerimil Haddad inba etti, dedi ki: ben

Halefden kıraet okudum, işbu « لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ » âyetine

geldiğimde «elini dedi başına koy, çünkü ben Hamzedden kıraet okudum, bu âyete geldiğimde, elini dedi:

başına koy, çünkü ben a'meşten kıraet okudum, bu âyete geldiğimde, elini, dedi: Başına koy, çünkü ben

Yahya ibni Vessabdan kıraet okudum, bu âyete geldiğimde, elini, dedi: başına koy, çünkü ben Alkameden

ve Evsedden kıraet okudum, bu âyete geldiğimde, elini dediler: başına koy çünkü biz Abdullah radiyallahü

anhten kıraet okuduk. Bu âyete geldiğimizde, elinizi dedi: Başınıza koyunuz, çünkü ben Peygamber

sallâllâhü aleyhi vesellemden kıraet okudum, bu âyete geldiğimde, elini, dedi: Başına koy, çünkü Cibril

bana bu âyeti indirdiğinde elini dedi: başına koy, çünkü bu her derdden şifadır samdan başka ki sam

ölümdür. Daha bunlar gibi bir takım âsar vardır. Fakat fıkhi Hanefiden Mabsuti serahsîde naklolunduğu

üzere Abdullah İbni Mes'ud Hazretleri Kur'anın nüzulünden asıl maksad mücerred kıraet değil, mucibince

ameldir demiş olduğunu da unutmamak lâzım gelir. Onun için her derde şifa olan bu âyetleri okumaktan

maksad efsûnculuk yapmak veya sabahîden, segâhtan makam çatlatmak değil, elini başına koyarak

düşünmek ve ma'rifet ile bezenip haşyetullah ile dolarak «

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ»

emri mucebince yarın için hazırlanmaktır, çünkü yarın o azîz hakîmin huzurunda imtihan olacaktır. Netekim

bu hikmete mebni sûrei Haşri İmtihan sûresi ta'kiyb edecektir. Ey o esmai hüsnanın, o azameti

kibriyanın,

Sh:»4885

o kemalâtı kusvanın sahibi olan azîzi hakîm, reu'firahîm Allahım! Bizleri ve iman ile geçmişlerimizi

mağfiretinle bekâm et, gönüllerimizde mü'min kardeşlerimize karşı hiç bir gıll-ü giş bırakma, iman ve

mahabbetimizi müzded, izzetinle i'zaz, hikmetinle âbad, rahmetinle dilşad et, sen öyle rahman, öyle rahîm,

öyle azîz, öyle hakîmsin yarab!